

STORTINGET

Innst. 180 S

(2024–2025)

Innstilling til Stortinget
fra finanskomiteen

Meld. St. 31 (2023–2024)

Innstilling fra finanskomiteen om Perspektivmeldingen 2024

Til Stortinget

1. Norge mot 2060

1.1 Sammendrag

Velferdsmodellen er et felles prosjekt som vi skal verne om og videreutvikle

Norge er et godt land å leve i. Folk har muligheter til å utvikle seg, bidra og skape verdier. Tilliten i samfunnet er høy, og folk lever lenge. Vår velferdsstat gjør kunnskap, helsehjelp og bistand i ulike livssituasjoner tilgjengelig for alle. Velstanden er jevnere fordelt enn i de fleste andre land. Offentlige velferdsordninger understøttes av solide statsfinanser.

Å sikre trygghet for folk i Norge er regjeringens mest grunnleggende oppgave. En ny sikkerhetspolitisk situasjon krever at vi bruker mer av samfunnets ressurser på forsvar og beredskap i årene fremover.

Nye muligheter og utfordringer møter oss. Perspektivmeldingen drøfter langsiktige utfordringer i norsk økonomi. Hovedutfordringer som belyses, er:

- Kamp om arbeidskraften: Omsorgsoppgavene blir flere, men vi blir ikke flere i yrkesaktiv alder til å utføre dem.
- Behov for omstilling: Økte spenninger i verden, klima- og naturendringer og avtagende petroleumsaktivitet fører til endringer og forsterker behovet for å bruke ressursene godt og riktig.

- Fortsatt god fordeling: Små forskjeller og stabil tilgang på velferdstjenester må bevares i møte med omstillingene og at mange lever lenger.

Formålet med denne meldingen er å belyse hvordan den norske velferdsmodellen som felles prosjekt kan vernes og videreutvikles i møte med utfordringene. På samme måte som at man skal overlate gården i bedre stand enn da man overtok den, bør vi også ta vare på og utvikle samfunnet til beste for kommende generasjoner. Det forutsetter kloke valg.

Regjeringens overordnede mål er å utvikle et tryggere og mer rettferdig Norge med muligheter over hele landet. Det innebærer en økonomisk politikk som gir befolkningen mulighet til å leve gode liv. Regjeringen vil føre en politikk for sterkere fellesskap, vekst og utvikling i hele landet. Det skal være attraktivt å få barn i Norge, og vi skal ha levende lokalsamfunn. Vi skal legge til rette for at alle som kan, skal få mulighet til å bruke sin arbeidsevne og delta i arbeidslivet. Samtidig må vi føre en politikk for at flere kan jobbe, ved å øke folks kompetanse og arbeidsevne. Arbeidslinjen er avgjørende for den enkeltes sosiale og økonomiske muligheter og for at alle som trenger det, skal kunne tas vare på av fellesskapet. Å bevare fred og trygghet for innbyggerne vil kreve mer ressurser til sikkerhet og forsvar.

Tilgang på gode og stabile velferdstjenester for alle er grunnleggende for å videreføre den norske modellen med velstandsvekst og lav ulikhet. Det blir i årene fremover viktigere å få flere i jobb og legge til rette for god, effektiv og bærekraftig ressursbruk. Videre velstandsvekst må skje innenfor en ramme hvor vi skal forvalte naturressursene på en god måte og redusere klimagassutslipp, forurensning og tap av natur.

Perspektivmeldingen skal gi innsikt og danne et grunnlag for politikktutforming. Bildet som tegnes av norsk økonomi de neste årene og frem mot 2060, tar utgangspunkt i at dagens velferdsordninger og skattesystem videreføres slik de er. Det gjøres også noen forutsetninger og antagelser om sentrale utviklingstrekk for befolkningen og økonomien. Et referanseforløp for den økonomiske utviklingen danner utgangspunktet for å drøfte hvordan utviklingen kan bli. Analysene legger særlig vekt på utviklingen de neste 8–10 årene, men søker også å se helt frem til 2060.

Utviklingen vil påvirkes av ulike retningsvalg. For eksempel vil valg som tas i dag, kunne påvirke arbeidstilbud og offentlig ressursbruk i mange år fremover. Meldingen belyser hvordan vi kan ta valg som kan gi en bedre utvikling enn den som tegnes i referanseforløpet.

Som utgangspunkt for å drøfte hva som skal til for å opprettholde velferdsmodellen, bygger analysene på enkelte forutsetninger som i seg selv vil kreve politiske valg. Det legges for eksempel til grunn at helse- og omsorgssektoren klarer å tiltrekke seg arbeidskraften som skal til for å løse oppgavene slik at velferdsmodellen kan opprettholdes, og at verden og Norge lykkes i klimaomstillingen slik at temperaturmålet i Parisavtalen nås. Etterspørselen etter helse- og omsorgstjenester og knapphet på arbeidskraft vil gi endringer i arbeidsmarkedet. Omstillingen til et lavutslippssamfunn vil kreve tilstrekkelig tilgang på fornybar kraft, arealer, materialer og råvarer og at nye teknologier og prosesser utvikles og tas i bruk hjemme og ute. Fordi det er knapp tilgang på ressursene, må de brukes mer effektivt.

Gjennom å utrede og belyse sentrale utviklingstrekk er det lettere å ta gode valg i dag og i de nærmeste årene. Drøftingen i meldingen danner grunnlag for å diskutere hva som trengs for å verne om og videreutvikle velferdsmodellen. Avsnitt 1.1 oppsummerer hovedutfordringene i meldingen, som utdypes i de neste kapitlene. Regjeringens strategi i møte med utfordringene følger i avsnitt 1.2.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Eigil Knutsen, lederen Tuva Moflag, Tellef Inge Mørland, Bjørnar Skjæran, Maria Aasen-Svensrud og Rigmor Aasrud, fra Høyre, Tina Bru, Mahmoud Farahmand, Heidi Nordby Lunde og Helge Orten, fra Senterpartiet, Emilie Mehl, Ole André Myhrvold og Geir Pollestad, fra Fremskrittspartiet, Hans Andreas Limi og Roy Steffensen, fra Sosialistisk Venstreparti, Andreas Sjalg Unneland, fra Rødt, Marie Sneve Martinussen, fra Venstre, Sveinung Rotevatn, fra Miljøpartiet De Grønne, Sigrid Zurbuchen Heiberg, og fra Kristelig

Folkeparti, Kjell Ingolf Ropstad, viser til at komiteen avholdt åpen høring i saken 14. januar 2025. Komiteen tar omtalen til orientering og viser til de respektive merknader nedenfor.

Komiteen viser til at Norge er et godt land å leve i, og at utgangspunktet for perspektivmeldingen er å vise antatte langsiktige utviklingstrekk i økonomien og samfunnet som politikken må håndtere for at Norge også i fremtiden skal være et godt land å leve i.

Komiteen anerkjenner at perspektivmeldingen i sitt blikk mot Norge i 2060 presenterer et mangefasettert utfordringsbilde, hvor hovedutfordringene både på lang og mellomlang sikt er en tiltakende kamp om arbeidskraften, omstillingsbehov langs flere akser og å sørge for at de to utfordringene forut møtes på en måte som sikrer fortsatt god fordeling, med små forskjeller og en stabil tilgang på velferdstjenester. Disse utfordringene må løses i en ny sikkerhetspolitisk situasjon, hvor hensynet til folks trygghet fordrer at en større del av samfunnsressursene allokeres til forsvar og beredskap.

Komiteen registrerer at mangfoldet av høringsinnspill, både skriftlig og muntlig, støtter opp under utfordringsbildet som presenteres i perspektivmeldingen. Komiteen er glad for at så mange av høringsinstansene er opptatt av å bidra til løsninger for de utfordringene vi som samfunn må løse.

Komiteen understreker at årene som har gått siden den forrige perspektivmeldingen, viser at vi som samfunn aldri fullt ut kan vite hvilke utfordringer og muligheter som møter oss. Siden den forrige perspektivmeldingen har vi opplevd utgangen av koronapandemien, voldsom prisvekst, kraftige rentehevinger, energikrise og Russlands brutale angrepskrig i Ukraina med enorme menneskelige lidelser, materielle skader og økonomiske kostnader i Ukraina og i den vestlige verden inklusiv Norge. På samme tid har utviklinger i den globale økonomien bidratt til at Statens pensjonsfond utland i 2025 har passert 20 000 mrd. kroner.

Komiteen mener likevel at å løse utfordringene som skisseres i perspektivmeldingen, vil være grunnleggende for utviklingen og velferden i Norge i tiårene vi står overfor. Vi må legge til grunn at de demografiske endringene slår til, at stadig flere vil leve lengre og bedre liv, og at det vil være færre i arbeidsfør alder til å dekke en økt etterspørsel etter helse- og omsorgstjenester. Dette vil øke statens utgifter. Samtidig må vi forvente at inntekten fra olje- og gassnæringen avtar, og at Statens pensjonsfond utland ikke kan antas å holde en tilsvarende høy vekst som i de foregående årene.

Komiteen viser avslutningsvis til at Norge, et samfunnsfellesskap preget av høy tillit, gode velferdsordninger, et velfungerende arbeidsliv med ansvarlige parter, en høyt utdannet befolkning, et omstillingsdyktig samfunns- og næringsliv og med solide statsfinanser,

har sterke forutsetninger for å møte de utfordringene som kommer.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti, fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i neste stortingsperiode legge frem en sak om helhetlig skattereform for å sørge for et konkurransedyktig skattenivå for norsk næringsliv.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at regjeringen har tatt initiativ til å sette ned en skattekommisjon med politisk oppnevnte representanter fra de ulike partiene, etter modell av Pensjonskommisjonen. Disse medlemmer viser til at en kommisjon med politisk deltagelse som jobber over tid, kan legge det parlamentariske grunnlaget for en helhetlig skattereform.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti mener at etter fire år med feil kurs for landet trenger Norge en ny regjering som vil ta tak i utfordringene perspektivmeldingen viser. Norge har gode forutsetninger for å møte fremtidens utfordringer, men det krever vilje til omstilling. Uten nødvendige reformer svekkes vår evne til å håndtere økonomiske endringer og uventede sjokk. Norsk økonomi må rustes for å tåle økt geopolitisk risiko, konflikter og handelskrig. Den regelbaserte verdensordenen som har tjent Norge godt siden etterkrigstiden, er nå sterkt svekket. Handlekraften må komme nå, ellers risikerer vi å stå uforberedt i en farligere og mer uforutsigbar verden. Dette utdypes i merknadene nedenfor.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem en overordnet omstillingsplan for Norge, med årlig rapportering i nasjonalbudsjettene.»

«Stortinget ber regjeringen legge frem en sak om det finanspolitiske rammeverket i neste stortingsperiode for å styrke bærekraften i Norges statsfinanser.»

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en reform for bedre inkludering på arbeidsmarkedet og økt sysselsetting.»

«Stortinget ber regjeringen legge til rette for at Rådgivende utvalg for finanspolitiske analyser kan uttale seg om regjeringens budsjettforslag, slik at uttalelsen legges ved budsjettforslaget og behandles av finanskomiteen.»

Velferdssamfunnets røtter

Disse medlemmer viser til at Norges velferdssamfunn har lange historiske røtter. Allerede tidlig på 1800-tallet var Norge et middels velstående land i Europa, med sterke institusjoner som bidro til økonomisk vekst, sosial trygghet og stabilitet. Som befolkning har vi fordelt både makt, eiendom og kunnskap relativt jevnt.

Gulatingsloven, den såkalte kristenretten, markerte overgangen fra vikingtidens maktsamfunn til et rettsamfunn som ga vern til kvinner, barn, treller og fattige. Eiendomsretten styrket bøndenes uavhengighet. Reformasjonen la grunnlaget for høy lese- og skriveferdighet, noe som gjorde Norge godt rustet for industrialiseringen på 1800-tallet.

Velferdsstaten vokste frem gjennom et samspill mellom det offentlige, frivillige organisasjoner og næringslivet. Etterkrigstidens reformer, inkludert folketrygden i 1967, bidro til økt trygghet og likestilling. De siste tiårene har EØS-avtalen og en friere verdenshandel gitt oss store fordeler og bidratt til vekst.

1.2.1 HOVEDMERKNAD FRA ARBEIDERPARTIET

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at Arbeiderpartiets mål er å skape og bevare et samfunn med små forskjeller og store muligheter for alle, uavhengig av hvor man kommer fra og hva man vil oppnå i livet. Disse medlemmer mener det oppnås best gjennom et sterkt fellesskap. Ved å gjøre sin plikt før man krever sin rett, og ved å skape verdier og dele dem rettferdig, gjøres fellesskapet sterkere. Den økonomiske utviklingen legger ytre rammer for hvilke goder nordmenn i fellesskap kan skape og nyte av.

Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen drøfter de langsiktige utfordringene for økonomien frem mot 2060. Bildet som tegnes, er preget av ytre og indre endringer, av demografiske endringer vi må håndtere, og en internasjonal økonomi med mer uro og usikkerhet. Klimaendringenes konsekvenser for natur, miljø og økonomi vil tilta. Tilgangen på tilstrekkelig og kompetent arbeidskraft vil være en vesentlig beskrankning.

Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiets samfunnsmodell er tuftet på grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, likhet og solidaritet. Modellen har vist seg godt rustet til å håndtere kriser og omstillinger. Vi kan ikke si med sikkerhet hvilke utfordringer som ligger foran oss, men vi kan være sikre på at vi møter dem på en måte som hegner om det som gjør Norge til Norge: det sterke fellesskapet, de små forskjellene og den høye tilliten.

Disse medlemmer viser til at den norske modellen bygger på en sterk arbeidslinje som gjør at det lønner seg å jobbe, og videre til at et organisert arbeidsliv med partssamarbeid, høy organisasjonsgrad, ho-

vedavtaler og tariffavtaler legger til rette for høyest mulig sysselsetting. Disse medlemmer mener at et samfunn som det norske, hvor organiserte arbeidstakere er en likeverdig part til arbeidsgivere, gir de beste forutsetninger for å gjennomføre nødvendige og omfattende reformer og samfunnsløft.

Disse medlemmer viser videre til at regjeringen søker å svare på de tre hovedutfordringene som dras opp i perspektivmeldingen, og at disse løsningene tar utgangspunkt i at vi gjennom fellesskapet finner løsninger som bidrar til å verne om og videreutvikle den norske samfunns- og velferdsmodellen. Disse medlemmer viser til at regjeringens strategi for å følge opp hovedutfordringene er å:

- Få flere i jobb, og holde folk i jobb.
- Løse oppgavene smartere.
- Føre en ansvarlig økonomisk politikk som gir rettferdig fordeling over tid.

Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet i regjering siden 2021 har styrt Norge trygt gjennom urolige tider, og til at regjeringens strategi også har vært grunnlaget for arbeidet som er gjort de senere årene. Stadig flere blir arbeidstakere, og siden tredje kvartal 2021 er 150 000 flere personer kommet i jobb i Norge. Sammen med partene finner Arbeiderpartiet nye og smartere måter å organisere arbeidet på, eksempelvis med «Ventetidsløftet» i helsetjenesten. Etter åtte år med borgerlig politikk som prioriterte dem med mest, har Arbeiderpartiet styrt på et mandat og ønske fra velgerne om en mer ansvarlig og rettferdig økonomisk politikk. Det er disse medlemmers oppfatning at Norge er best tjent med at strategien får fortsette å virke, og viser til at Arbeiderpartiet har vært og skal være garantisten for et samfunn hvor arbeidsfolk får sin rettmessige del av verdiskapingen. Arbeidsinnsatsen til vanlige folk er bærebjelken i det norske samfunnet.

1.2.2 HOVEDMERKNAD FRA HØYRE

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til felles merknader fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti tidligere i innstillingen.

1.2.3 HOVEDMERKNAD FRA SENTERPARTIET

Heile Noreg

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet arbeider for eit samfunn der ein har trygge lokalsamfunn og tenester nær folk i heile Noreg. Det at vi har små skilnader geografisk og sosialt, har over tid bidrege til høg tillit mellom folk i Noreg, noko som igjen har bidrege til å gjere Noreg til eit høgproduktivt land med stor velstand og tryggleik. Tillit er også viktig for beredskapen i Noreg, at vi stiller opp for einannan og fellesskapen i kvardag, krise og i ytste konsekvens krig. Høg tillit

kjem ikkje av seg sjølv, til dømes kan tilliten bli truga om ein ikkje tek vare på dei felles verdiane det norske samfunnet er tufta på, om avgjersler blir tekne for langt borte frå folk eller at politikk ikkje blir utøvd med tilstrekkeleg syn for alle delar av landet. Vi må samle oss om det vi har felles og styrkje fellesskapen i Noreg, i bygd og by. Tilliten vi har i det norske samfunnet, er det viktig og riktig å ta vare på og styrkje. Den norske velferdsmodellen må utviklast, verdifellesskapet styrkjast, den private eigedomsretten hegnast om, og folkestyret og blandingsøkonomien må løftast fram.

Desse medlemmene strekar under at perspektivmeldinga gjev eit viktig kunnskapsgrunnlag for å diskutere strukturelle utviklingstrekk nasjonalt og internasjonalt, økonomisk handlingsrom og politiske vegval som vi står overfor i åra og tiåra vi har framfor oss. Men det gjev også høve til å reflektere over dei verdiane vi har felles i Noreg, og det vi står saman om som samfunn.

Desse medlemmene vil samstundes minne om at historia i stort og utviklinga dei siste åra med stor kraft viser at det er krevjande eller umogleg å vite noko sikkert om framtida. Til dømes er den tryggingpolitiske situasjonen i dag ein heilt annan enn nokon kunne tru for berre få år sidan, og Noreg sin økonomiske situasjon frametter er på mange måtar betre fordi oljefondet har stige langt meir i verdi enn det ein trudde. Det er difor viktig at ein er tydeleg på at perspektivmeldinga ikkje er nokon fasit på kva framtida vil bringe, men at den er ei fagleg forankra framskriving av utviklinga frametter gjeve den beste kunnskapen ein har tilgjengeleg i dag. Desse medlemmene viser til at perspektivmeldinga er eit verktøy for styring av samfunnet frametter, men at dette verktøyet må nyttast riktig og med klokskap.

Ein sterk nasjonalstat er viktigare enn nokon gong

Desse medlemmene viser til at nasjonalstaten i dag er under press. Makt og ressursar blir sentraliserte og blir flytta frå folkevalde organ til overstatlege institusjonar og organisasjonar som EU, internasjonale finansinstitusjonar og multinasjonale selskap. Ein har også dei siste åra sett ein aukande tendens til rettsleggjering, der avgjersler som tidlegare vart tekne av folket gjennom demokratiet, i staden blir tekne av domstolar. Ei slik rettsleggjering kan vere ein trugsel mot folkestyret og derigjennom tilliten som kjem av at alle i samfunnet får høve til å vere med å påverke eige liv gjennom val.

Desse medlemmene vil minne om at nasjonalstaten er det sterkaste dei svake har, og at nasjonalstaten er ein føresetnad for eit samfunn med små skilnader og der alle innbyggjarar, høg og låg, blir høyrde.

Desse medlemmene vil vise til at det norske folket gjennom to folkerøystingar har sagt nei til norsk medlemskap i Den europeiske unionen. Dette har vist seg som eit klokt og framsynt val, som har tent Noreg godt. Desse medlemmene vil vise til at den politiske

og økonomiske integrasjonen i EU undergrev folkestyret og fråtek medlemslanda økonomisk og politisk handlefridom. Desse medlemene vil vise til at Senterpartiet er sterk motstandar av norsk medlemskap i EU og meiner ein medlemskap ville fått store konsekvensar for norsk utanriks-, handels-, landbruks- og fiskeripolitikk, energipolitikk og dessutan pengepolitikk.

Desse medlemene vil vise til at stortingsfleirtallet gjennom dei seinare åra gjennom EØS-avtalen har gitt stadig meir makt til EU på vitale område for Noreg. Mellom anna er det norske Finanstilsynet underlagt EUs finanstilsynssystem på viktige område. Gjennom tredje energimarknadspakke og Noregs medlemskap i Acer er sentrale delar av norsk energi- og industripolitikk lagd i EUs hender. Dette er ei utvikling som desse medlemene er sterkt usamde i, og desse medlemene vil vise til at Senterpartiet valde å gå ut av regjering fordi vi ikkje kan vere med på å starte innføringa av fjerde energimarknadspakke i Noreg. I staden har Senterpartiet fremja forslag i Stortinget om at regjeringa skal setje i gang prosessen med å melde Noreg ut av Acer som eitt av til saman 26 forslag for å sikre folk og næringsliv i Noreg låge og stabile straumprisar.

Desse medlemene minner om at EØS-avtalen ikkje berre inneber fri flyt av varer, tenester og kapital, men også av arbeidskraft. Vi har i lang tid, og særleg etter EU-utvidinga i 2004, erfart at konsekvensane av dette er stadig dårlegare forhold for norske arbeidsfolk i stadig fleire bransjar.

Desse medlemene meiner at nasjonal suverenitet og rettferdige og likeverdige handelsavtalar er ein rettare veg enn dagens ordning, som trugar heilt grunnleggjande eigenskapar ved og verdier i det norske samfunnet, som velferdsstaten, likskap, det organiserte arbeidslivet og gode arbeidsvilkår for alle.

Desse medlemene vil understreke at alle land skal ha rett og plikt til å produsere mat til eiga befolkning. I dagens usikre globale tryggingssituasjon bør ein arbeide for å auke sjølvforsyningsgrada og i tillegg styrkje innsatsen for bevare matjord, som er ein knapp ressurs som kan bli svært avgjerande i ein krisesituasjon. I tillegg bør arbeidet med beredskapslager for korn halde fram.

Desse medlemene vil vise til at Noreg har lang tradisjon for omfattande handel med andre land og som aktiv deltakar i internasjonalt samarbeid. Spørsmålet er ikkje om vi skal samarbeide med andre land, men kva samarbeid som tener våre interesser. Desse medlemene vil vise til at Senterpartiet ønskjer eit sterkt internasjonalt samarbeid mellom sjølvstendige statar, basert på tanken om folkesuverenitet, menneskerettar og folkeretten.

Fødselstala bør aukast

Desse medlemene viser til at fødselstala i Noreg var på berre 1,40 i 2023, ned frå 1,98 i 2009. For at

innbyggjartalet skal halde seg stabilt over tid, er det naudsynt med eit fødselstal på 2,1. Desse medlemene viser til at det i perspektivmeldinga blir peikt på at dei låge fødselstala vi har sett i Noreg dei seinare åra, på lengre sikt vil føre til økonomiske ubalansar, auka forsørgjarbyrde og mangel på arbeidskraft. Låge fødselstal er ei av dei største samfunnsutfordringane vi ser for åra framover. Desse medlemene vil peike på at låge fødselstall gjev særlege utfordringar i distrikta, der gjennomsnittsalderen er høgare og befolkningsprognosane gjennomgåande meir krevjande enn i meir sentrale delar av landet.

Grunnane til at fødselstala er låge, er samansette, og det er inga enkeltforklaring som ligg til grunn for utviklinga. Vi veit likevel at både kvinner og menn ynskjer seg fleire born enn dei faktisk får. Dette inneber at samfunnet kan og bør leggje betre til rette for barnefamiliar og at folk vel å få fleire born. Det er såleis svært positivt at Senterpartiet og Arbeidarpartiet i regjering fekk gjennomført ei rekke tiltak for å sikre at folk får så mange born dei ynskjer seg. Blant tiltaka er lågare barnehagepris, gratis kjernetid i SFO, auka barnetrygd, betre tilgang til lån for familiar med mange born, styrking av foreldrepermisjonen mv. Barnehageprisen er redusert til 2 000 kroner per måned i heile landet. I dei mest spredtbygde distriktskommunane er prisen halvert til 1 500 kroner per måned. Dette gjer det lettare for familiar å kombinere arbeid og familieliv, og bidreg til å sikre at alle barn får tilgang til gode oppvekstvilkår. Til saman har regjeringa brukt heile 18,5 mrd. kroner på slike tiltak i laupet av de 3,5 åra Senterpartiet var del av regjeringa. Dette er ei svært kraftfull satsing, men også ei heilt naudsynt satsing.

Eit samfunn med små skilnader

Desse medlemene vil streke under at gode tenester nær folk gjev tryggleik og føreseielegheit i kvar dagen. Alle bør få gode tenester i nærmiljøet. Oppvekst- og utdanningstilbod, helse- og omsorgstenester og politi og brannvesen skal vere godt utbygd over heile landet. God beredskap krev lokal forankring. Oversiktlege samfunn der alle tek vare på kvarandre og har gode levekår, er etter desse medlemene si meining den beste beredskapen.

Desse medlemene meiner det er eit grunnleggjande trekk ved det Noreg vi ønskjer å ta vare på, at det finst folk, aktivitet og busetjing over heile landet. Det mangfaldige Noreg med små grender og tettstader, større og mindre byar, gjev folk høvet til sjølv å velje den ramma om sine liv som gir størst glede og livskvalitet for den enkelte. For at dette skal vere mogleg, er det likevel ein føresetnad at fellesskapet stiller opp med grunnleggjande velferdstenester som vi alle er avhengige av, slik som helsehjelp, utdanning og beredskapstenester.

Desse medlemene understrekar at Senterpartiet ønskjer eit samfunn med likeverdige tenester over heile Noreg. Desse medlemene meiner det er viktig at grunnleggjande kvalitetar ved Noreg blir tekne vare på og vidareutvikla for framtida. Perspektivmeldinga viser til viktige utviklingstrekk både nasjonalt og internasjonalt, peikar på krevjande utfordringar, men også moglegheiter. Det er eit viktig dokument, som gjer tydeleg sentrale vegval for landet vårt. Det er likevel viktig at ein ikkje stirer seg blind på usikre prognosar i meldinga og dermed gløymer at vi kan styre den utviklinga som kjem. Det er og kan ikkje vere slik at det berre skal vere utviklinga – eller den forventade utviklinga – som skal styre oss. Det er det som er politikk – å seie noko om kva Noreg vi vil ha.

Desse medlemene og Senterpartiet er tydeleg på dette: Senterpartiet vil ha eit Noreg med små forskjellar, høg tillit mellom folk, gode vilkår for arbeidstakarar og næringsdrivande, betre samferdsel, sterk norsk matproduksjon, eit sterkt forsvar og gode tenester nær folk i heile landet. Senterpartiet vil ha eit Noreg i framtida som skal vere kjenneleg, og som skal ha mange av dei gode kvalitetane dagens Noreg har. Det er viktig at vi stiller oss slik at Noreg også i framtida er eitt av dei beste landa i verda å bu i.

Desse medlemene viser til at Senterpartiet fleire gonger har fremja forslag for betre infrastruktur, kollektivtransport og kommunikasjonsmiddel i mindre sentrale strøk for å redusere avstandsulempar og knyte Noreg tettare saman gjennom effektiv person- og varetransport.

Desse medlemene strekar under at Senterpartiet gjennom dei siste tre åra i regjering har fått sett i verk fleire tiltak for å styrke heile Noreg. Eitt av tiltaka er innføringa av ei ny gjeldssletteordning for yrkesaktive i distriktskommunar. Frå 2026 vil dei som bur i dei minst sentrale distriktskommunane, kunne få sletta opp til 25 000 kroner årleg av studiegjelda, medan dei som bur i tiltakssona, kan få sletta opp til 60 000 kroner årleg. Dette tiltaket er meint å gjere det meir attraktivt for kompetent arbeidskraft å busette seg i distrikta og bidra til å oppretthalde gode velferdstilbod.

Eit anna viktig tiltak er reduksjonen av barnehageprisar i heile landet, med særleg fokus på kommunar i sentralitetsklasse 5 og 6. I tiltakssona, som omfattar Finnmark og Nord-Troms, er barnehage no gratis for alle. Dette gjer det lettare for familiar å bu og arbeide i distrikta og bidra til å sikre likeverdige oppvekstvilkår for barn uavhengig av bustad. I tillegg har regjeringa halvert ferjetakstane og innført gratis ferje for samband med låg trafikk, noko som gjer det enklare og billigare å reise i heile Noreg. Samstundes er billettpreisane på kortbanenettet halverte.

Desse medlemene viser også til at Senterpartiet har arbeidd for å sikre betre tilgang til offentlege tenes-

ter i distrikta. I regjeringssamarbeidet med Arbeidarpartiet har ein oppretta nye polititjenestestader i heile landet. Vidare har partiet jobba for å sikre at alle barn har ein skule nær seg ved å gi kommunane økonomisk støtte til å drive skolar i barnas nærmiljø. Desse tiltaka viser Senterpartiets engasjement for å utvikle heile Noreg og sikre gode levekår i heile Noreg. Senterpartiet har også fått gjennomslag for nye og betre kapitaldekningskrav for sparebanksektoren, som gjev høve til meir finansiering av folk og næringsliv i heile Noreg.

Oljenæringa er Noregs viktigaste økonomiske næring

Desse medlemene strekar under at oljenæringa er Noregs viktigaste økonomiske næring. Ho har vore ein hjørnestein i norsk økonomi sidan 1970-talet og bidreg med store inntekter til staten. I 2022 var den samla netto kontantstraumen frå petroleumsverksemda på heile 933 mrd. kroner. Dette er ein betydeleg auke frå tidlegare år, mykje grunna høgare olje- og gassprisar. Inntektene frå olje- og gassverksemda utgjer ein stor del av statens inntekter og er avgjerande for finansieringa av velferdsstaten.

Oljenæringa sysselset også mange menneske og skapar ringverknader i andre delar av økonomien. Investeringar i teknologi og infrastruktur knytte til olje- og gassutvinning har ført til utvikling av avansert teknologi som også kan nyttast i andre sektorar. Sjølv om det er eit aukande fokus på fornybar energi, vil olje- og gassverksemda framleis vere ein svært viktig del av norsk økonomi i mange år framover. Dette gjer at Noreg kan oppretthalde ein høg levestandard og sikre økonomisk stabilitet.

Arbeid er eit gode

Desse medlemene peiker på at det i dag er altfor mange som står utanfor arbeidslivet. Dette har store kostnader for oss som fellesskap, men også for den enkelte. Gjennom arbeid kan ein oppleve meistring, fellesskap og utvikle eigne ferdigheiter og kompetanse. Det er avgjerande for finansiering av fellesskapet og beredskapen at flest mogleg deltek i arbeidslivet.

Desse medlemene vil som tidlegare nemnt påpeike at med dagens utvikling i fødselstal i Noreg vil store område av Noreg kunne oppleve forsterka nedgang i folketal i åra framover.

Desse medlemene vil vise til at det ifølgje meldinga er venta at veksten i befolkninga i arbeidsdyktig alder i åra fram mot 2030 vil bli langtvakare enn før, og i perioden 2030–2060 er veksten i denne aldersgruppa venta å stoppe heilt opp. Auken i kvinners sysselsetjing har også flata ut. I motsett retning peikar meldinga på som positivt at betre helse og høgare utdanning blant eldre bidreg til at eldre står stadig lenger i arbeid. I sum har likevel talet på sysselsette nordmenn gått ned det siste tiåret.

Desse medlemene vil påpeike at det trengst nye strategiar for å auke arbeidsinnsatsen i Noreg framover. Sjølv om andelen av eldre i befolkninga aukar, så er det framleis ein stor – og aukande – del av befolkninga i arbeidsfør alder som står utanfor arbeidslivet, nokon i kortare periodar, andre permanent. Sjølv om mange av dei som står utanfor arbeidslivet, er sjuke eller slit med helserelaterte utfordringar, så er det eit stort potensial for å inkludere fleire i arbeidslivet. Ei særskild utfordring er at yrkesdeltakinga hjå innvandrarar er langt lågare enn hjå resten av befolkninga, og at innvandrarar som er i jobb, ofte jobbar få timar. Desse medlemene er opptekne av å sikre at yrkesdeltakinga må auke også hjå desse gruppene. Tilflyttinga og innvandringa til Noreg må avgrensast og kan ikkje vere høgare enn at ein kan sikre god integrering.

Desse medlemene viser til at Noreg har ein høg andel på ulike helserelaterte trygdeytningar, ein del som meldinga dokumenterer er aukande. Medan talet på mottakarar av uføretrygd, arbeidsavklaringspengar og sjukepengar utgjorde om lag 13 pst. av befolkninga i aldersgruppa 18–66 år på midten av 1990-talet, var tilsvarende del om lag 17 pst. i 2019. Det er svært få som vender tilbake til arbeidslivet når dei først har fått innvilga uføretrygd. Av dei som slutta å få uføretrygd i 2019, gjekk om lag 75 pst. over til alderspensjon og berre i overkant av 3 pst. over i jobb. Andelen som går ut av uføretrygd og over i arbeid, er låg samanlikna med andre europeiske land.

Desse medlemene vil understreke at arbeidslivet må gi ordna forhold og ha plass til alle med heil eller delvis arbeidsevne. Desse medlemene støttar tiltak som gjer det lettare å kombinere arbeid med pensjon og andre velferdsytningar. Det er spesielt viktig å satse på lønnstilskot til bedrifter som tilset folk med delvis arbeidsevne. For mange er trygg arbeidsplass i skjerma verksemd det beste, og slike tiltaksplassar er å vurdere som arbeid.

Desse medlemene påpeikar at EØS-avtalen hindrar Stortingets høve til å styre arbeidsmarknaden i stort. Ukontrollert innvandring frå EØS-området utanfor Norden gir auka press på norske lønns- og arbeidsvilkår og fører til at stadig fleire norske arbeidarar opplever større uvisse for sine lønns- og arbeidsvilkår. Taparane er ofte arbeidstakarane som har manglande formelle kvalifikasjonar og låg fagorganisering. Norsk ungdom og menneske med delvis arbeidsevne stiller svakare og svakare i kampen om arbeidsplassane.

Desse medlemene vil vise til at det ikkje er mogleg å oppnå full sysselsetjing og eit velorganisert arbeidsliv samtidig som ein har ei ukontrollert arbeidsinnvandring. Derfor er Senterpartiet den største pådrivaren for at Noreg må få kontroll på arbeidsinnvandringa frå EØS-området. Desse medlemene meiner arbeidsinnvandringa må regulerast slik at næringslivet

får tilgang på kompetanse som ikkje finst i Noreg, samtidig som den norske arbeidslivsmodellen blir verna mot ukontrollert arbeidsinnvandring. Desse medlemene vil vidare vise til at Senterpartiet ønskjer å ta i bruk tryggingssklausulen i EØS-avtalen (artikkel 112) når ukontrollert arbeidskraftinnvandring frå EØS-området truar den norske arbeidsmarknaden.

Desse medlemene vil vise til at den ukontrollerte arbeidsinnvandringa rammer både personar som har innvandra til Noreg på permanent basis, folk som har falle ut av skulen og folk med ulike helseproblem. Det gir naturleg nok svakare og dårlegare rekruttering i ei rekkje yrke frå ungdom som ønskjer å ta slik fagutdanning. Inntektsforskjellane i arbeidslivet aukar, og etterspurnaden etter folk med berre delvis arbeidsevne kjem på eit lågmål. Med det blir stadig fleire av dei som har svak tilknytning til arbeidslivet, avhengig av ytingar over Nav.

Desse medlemene påpeikar at dette også har viktige implikasjonar for produktivitet og innovasjon i fleire næringar. Desse medlemene meiner at det er viktig å leggje til rette for størst mogleg grad av faste stillingar. Mellombelse arbeidsforhold spelar negativt inn på involvering og engasjement blant arbeidarar, og dermed også på innovasjon. Involvering av medarbeidarar vil generere fleire idear i bedrifta, det vil seie fleire idear kjem fram som følgje av auka engasjement blant medarbeidarane. Ved faste tilsetjingar har arbeidsgivar større insentiv til å investere i utvikling og kompetanse for arbeidstakarane sine, då dette vil komme arbeidsgivar til gode seinare. Dette insentivet stansar eller blir svekt kraftig ved innleige og midlertidighet.

Desse medlemene påpeikar at høg organisasjonsgrad er eit definerande trekk ved den norske arbeidslivsmodellen, og ser med uro på at organisasjonsgrada gjennom fleire år har vore fallande, særleg i privat sektor.

Desse medlemene vil understreke at det er fleire store utfordringar knytte til høg arbeidsinnvandring, som lågare produktivitet, lågare lønnsvekst og lågare status innanfor fleire tradisjonelle handverksyrke. Det overordna omsynet er å vareta den norske arbeidsmarknaden og vårt eige behov for sysselsetjing. Vårt viktigaste verkemiddel er fagorganisering, treparts-samarbeid og kontrollert arbeidsinnvandring for å sørge for at norske lønns- og arbeidsvilkår gjeld i Noreg.

Folk skal få det betre

Desse medlemene er opptekne av at folk i Noreg skal få det betre. Oljepengane skal nyttast for å gjere at folk i Noreg kan ha betre liv, ha tryggleik og velstand. Klimatiltak må innrettast slik at dei ikkje slår urettferdig ut eller påverkar folk si velferd i stort.

Desse medlemene viser til at Senterpartiet gjennom si tid i regjering innførte fleire tiltak for å betre

økonomien til folk flest. Eit av dei mest merkbara tiltaka er straumstøtteordninga. I tillegg har regjeringa redusert elavgifta, noko som har bidratt til å senke straumkostnadene ytterlegare. Desse tiltaka har vore avgjerande, men er ikkje nok, og Senterpartiet har etter at ein gjekk ut av regjering, føreslått 26 tiltak for å sikre folk låge og stabile straumprisar. Desse medlemmene er opptekne av at det er bra at forbrukarane blir kompenserte når straumprisane er høge, men at den endelege løysinga ligg i å gjere systemgrep som sikrar at prisane er låge og stabile for alle.

Desse medlemmene vil trekke fram eit anna viktig tiltak som Senterpartiet fekk til i regjering, nemleg reduksjonen i inntektsskatten. Regjeringa har redusert inntektsskatten for personar med låge og middels inntekter, noko som har gitt ein samla skattelette på 10 mrd. kroner. Dette har ført til at folk har fått meir pengar til å dekke daglege utgifter og betre økonomisk tryggleik. I tillegg har regjeringa auka personfrådraget og redusert trygdeavgifta, noko som har gjort det meir lønsamt å arbeide.

Senterpartiet har også fått gjennomslag for å redusere moms på vatn og avløp frå 25 til 15 pst. Dette tiltaket har ført til lågare kommunale avgifter og har bidratt til å redusere levekostnadene for hushaldningar over heile landet. Samla sett har desse tiltaka frå Senterpartiet i regjering vore viktige for å gi folk betre råd og sikre økonomisk stabilitet i kvardagen.

Desse medlemmene vil streke under at politikens fremste oppgåve er å gjere livet til folk betre.

1.2.4 HOVEDMERKNAD FRA FREMSKRITTPARTIET

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at perspektivmeldingene og tidligere langtidsprogrammet har skissert opp til dels store utfordringer for Norges økonomi og velferdssamfunn. Det er som kjent vanskelig å spå, og især om fremtiden.

I 2004 hadde oljefondet så vidt passert 1 000 mrd. kroner, og man mente i perspektivmeldingen at realavkastningen fra fondet ikke ville gi vesentlige bidrag til å dekke utgiftsveksten som ville komme i form av utgifter til alderspensjon.

Oljeprisen ble anslått til å ligge i området 130–230 2005-kroner per fat på lang sikt, tilsvarende 215–380 2024-kroner.

Man kan videre lese:

«Med en langsiktig, bærekraftig forvaltning av inntektene i tråd med handlingsregelen for budsjettpolitikken, kan disse inntektene dermed bare gi et relativt beskjedent bidrag til økt varig finansiering av offentlige utgifter.»

I perspektivmeldingen fra 2021 kan man lese:

«Samtidig blir trolig veksten i Statens pensjonsfond utland fremover langt svakere enn i årene vi har bak oss,

fordi tilførselen av inntekter til fondet blir mindre. Etter hvert vil fondet vokse saktere enn fastlandsøkonomien, og bidraget til finansiering av offentlige utgifter fra fondet vil dermed minke målt som andel av verdiskapingen i fastlandsøkonomien.»

Oljefondet var da på 10 900 mrd. kroner.

Fire år senere har fondet passert 20 000 mrd. kroner, og nesten hver fjerde krone på statsbudsjettet kommer fra fondet.

Forventet oljepris i 2025 er på 829 kroner per fat.

Disse medlemmer har på ingen på måte til hensikt å diskreditere perspektivmeldingen og dens spådommer, men det kan ikke understrekes nok hvor vanskelig det er å anslå økonomisk utvikling opptil flere tiår fremover.

Disse medlemmer vil peke på at perspektivmeldingen tar opp viktige tema; det vil bli flere eldre fremover, behovet for helse og omsorg vil øke, og vi har et stort potensial ved å få flere i arbeid.

Disse medlemmer mener at utviklingen av oljefondet viser hvor avgjørende olje- og gassnæringen har vært for Norge og den norske velferdsstaten. Disse medlemmer mener denne næringen må videreutvikles, både av hensyn til velferden og Norges rolle som en stabil energileverandør, særlig etter Russlands angrepskrig mot Ukraina. Norge er nå EUs største gassleverandør – å ikke satse videre på olje- og gassnæringen vil være både økonomisk og sikkerhetspolitisk uansvarlig.

Disse medlemmer merker seg at regjeringen har økt skatter og avgifter med 27 mrd. kroner siden 2021. Disse medlemmer mener at lavere skatter vil stimulere til økte investeringer, økt arbeidsinnsats og styrket produktivitet. Det generelle skattenivået bør reduseres, og finanspolitikken må bli mer forutsigbar.

Disse medlemmer vil påpeke at til tross for rekordhøye inntekter for staten de siste årene har regjeringen ikke prioritert satsinger på skattelettelse, infrastruktur eller forskning. Det var dette oljepengebruken opprinnelig var tiltenkt. Disse medlemmer mener oljepengebruken i fremtiden i langt større grad bør rettes mot nettopp disse områdene.

Perspektivmeldingen peker på at en mer effektiv offentlig ressursbruk kan øke handlingsrommet fremover. Høyere produktivitetsvekst i offentlig sektor kan gi bedre tjenester til lavere kostnader eller opprettholde tjenestenivået med færre ressurser. Dersom dette tas ut i form av lavere sysselsetting i offentlig sektor, øker handlingsrommet. En årlig reduksjon i offentlig sysselsetting på 0,25 pst. kan redusere inndekningsbehovet med 2,2 prosentpoeng frem mot 2060, og tilsvarende vil årlige kutt på 0,25 pst. i investeringer og innsatsvarer i offentlig sektor redusere inndekningsbehovet med ytterligere 1,0 prosentpoeng – totalt 3,2 prosentpoeng.

Disse medlemmer vil derfor understreke behovet for modernisering av offentlig sektor, herunder fær-

re forvaltningsnivåer, direktorater og etater. Disse medlemmer ønsker seg et årlig effektiviseringskrav på 0,5 pst. og ønsker å utvikle fylkeskommunen, og heller fordele oppgavene mellom stat og kommune. Økt konkurranse og nye driftsmodeller, som Nye Veier innen veibygging, kan overføres til andre sektorer, for eksempel jernbaneutbygging.

Disse medlemmer merker seg at dersom offentlig effektivisering kombineres med redusert overgang til uføretrygd og økt yrkesdeltakelse blant innvandrere, kan man langt på vei dekke det forventede inndekningsbehovet på 6,2 pst. innen 2060.

1.2.5 HOVEDMERKNAD FRA SOSIALISTISK VENSTREPARTI

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener de viktigste utfordringene for Norge de neste årene og tiårene er å kutte klimagassutslippene og omstille Norge, redusere de økonomiske ulikhetene og styrke felles velferd. For å løse disse utfordringene kreves det en aktiv næringspolitikk og en plan for effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser. Tiden for å håpe på at markedskreftene skal ordne opp, er forbi. Det er politikken som må ta ansvar og sørge for konkret handling for at vi skal nå målene vi har som samfunn.

Dette medlem viser til den utfordrende tiden både Norge og verden er i. Klima- og naturkrisen gir alvorlige konsekvenser. Det er krig i Europa, på Gaza er det fortsatt stor elendighet, og samtidig ser vi at det har vært en skremmende opptrapping av volden på Vestbredden. Ulikheten mellom fattige og rike er altfor stor, både i Norge og i verden. Norge både kan og må gjøre mer for internasjonal solidaritet med Ukraina og andre land i verden.

Dette medlem vil sikre fortsatt felles velferd til hele Norges befolkning. For å forhindre en gradvis privatisering av velferden krever det mer omfordeling av den økonomiske veksten til fellesskapet gjennom økt beskatning, særlig av de rikeste i samfunnet. Alternativet er at vi får dårligere helsetjenester, utdanning og oppvekstmuligheter, eller at gode tjenester bare skal være forbeholdt de som kan betale for det selv. Det vil forsterke de økonomiske ulikhetene, og det vil bryte ned den norske velferdsstaten slik vi kjenner den. Det er ikke et alternativ, mener Sosialistisk Venstreparti, og særlig ikke når vi vet at private helsetjenester, som for eksempel i USA, både koster mer for samfunnet som helhet og som enkeltpersoner. Å sikre gode helsetjenester til alle framover er en av de viktigste oppgavene vi har framover. Det er fullt mulig å både bevare og bedre velferden framover om vi er villige til å omfordele mer fra de som har aller mest, til fellesskapet.

Dette medlem vil peke på at det viktigste for å sikre rettferdighet for fremtidige generasjoner er å be-

kjempe klimakrisen. Dette medlem mener vi både må sørge for rettferdig fordeling blant de menneskene som allerede lever, og føre en slagkraftig klimapolitikk. Dette medlem viser til at perspektivmeldingen kunne vært en gyllen anledning til å legge frem en langsiktig plan for å møte de sentrale utfordringene Norge står overfor, men mener regjeringen har forspilt denne muligheten. Det mangler fortsatt konkrete planer for å nå klimamålene vi har satt oss, og sikre nødvendig omstilling av norsk økonomi.

Dette medlem mener det er problematisk at de økonomiske framskrivningene i meldingen blir presentert som om det er lite vi kan gjøre politisk med utviklingen. Dette medlem mener meldingens politiske og ideologiske innhold dermed blir kamouflert, slik at de reelle politiske valgene vi står overfor, ikke kommer frem i lyset. Regjeringen lar være å kommunisere at vi har råd til både mer og bedre velferd om vi bare omfordeler mer. Videre har man undervurdert hvor mye norsk oljeproduksjon må reduseres for å være i tråd med verdens klimamål, i tillegg til at man har forutsatt at reduksjonen nærmest vil gå av seg selv.

Dette medlem vil understreke at de økonomiske framskrivningene som foreligger i perspektivmeldingen, ikke er ment som prognoser for hva som vil skje i tiårene som kommer, men en øvelse der man projiserer et øyeblikksbilde av den økonomiske situasjonen i dag inn i fremtiden, justert med noen høyst usikre anslag på sentrale parametere i basisforløpet. En slik framskrivning er dømt til å være ugyldig som prognose, blant annet fordi den kun tar høyde for kjente forhold, og ikke ukjente forhold som med stor sannsynlighet vil føre utviklingen i den norske økonomien i en helt annen retning enn vi har trodd. Dette medlem vil påpeke det paradoksale i at regjeringen er bekymret for inndekningsbehovet i statsfinansene i fremtiden, samtidig som Arbeiderpartiet går til valg på å holde det samla skatteinivået uendret. Da bidrar regjeringen selv til å forverre utfordringen med å sikre fortsatt gode helsetjenester til alle i fremtiden. Sosialistisk Venstreparti mener dette er en uansvarlig politikk.

Dette medlem mener også det er kritikkverdig at den tidligere finansministeren i forbindelse med perspektivmeldingen har oppfordret kvinner til å føde flere barn, noe som faktisk er i strid med beregningene i meldingen.

Dette medlem slutter seg imidlertid til økt arbeidsinnsats som hovedstrategi for våre langsiktige utfordringer i den grad det innebærer å øke sysselsettingen og inkludere flere i arbeidslivet og ikke går på bekostning av velferdsytelser. Altfor mange, og altfor mange unge, står utenfor arbeid og utdanning. Dette medlem mener offentlig sektor må føre en mer aktiv sysselsettingspolitikk for å sørge for arbeid til alle, og Sosialistisk Venstreparti vil foreslå flere tiltak for å bedre

dette i forbindelse med arbeidsmarkedsmeldingen (Meld. St. 33 (2023–2024)). Hver arbeidsfør person som går arbeidsledig, gir et stort tap både for enkeltmennesket og for samfunnet, og økt sysselsetting er bra for alle.

1.2.6 HOVEDMERKNAD FRA RØDT

Komiteens medlem fra Rødt jobber for et samfunn med små forskjeller, og mener at viktige forutsetninger for et slikt samfunn er sterke fagforeninger og en politikk som omfordeler fra de rike til folk flest og flytter ressurser fra privat overflod til investeringer i felles velferd og infrastruktur.

Dette medlem mener at beregningene i perspektivmeldingen viser at ressursene til å møte framtidens utfordringer finnes, men at meldingen i altfor liten grad belyser det underliggende politiske veivalget for hvordan denne økte rikdommen skal fordeles. Dette medlem er opptatt av at disse utfordringene må løses på en rettferdig måte, og at utgangspunktet i dag er at store grupper i samfunnet fortjener å sitte igjen med mer av verdiene de har skapt, etter å ha gått gjennom en lang periode preget av fallende eller stagnerende levestandard på grunn av kraftig prisvekst på nødvendighetsgoder som mat, strøm og bolig.

Dette medlem viser til at konsekvensene av produktivtvekst er at vi som samfunn over tid blir rikere. Siden 1970 og fram til i dag har verdiskapingen per årsverk mer enn doblet seg, og anslaget i meldingen er en ny stor økning fram mot 2060. Dette medlem viser til at meldingens referanseforløp legger til grunn en vesentlig vekst i privat forbruk per innbygger i årene 2024–2060. Bakteppet for mange av meldingens mange bekymringer om behovet for økt arbeidsinnsats og offentlige finansers bærekraft i møte med bl.a. demografiske endringer er dermed en framtid der det private forbruket til de gruppene som allerede forbruker mer enn nok, er forventet å vokse fram mot 2060, fra et allerede høyt nivå.

Det kan derfor etter dette medlems mening ikke være et premiss at dagens skattenivå, som er et resultat av flere tiår med store skattekutt, skal videreføres. Med et slikt utgangspunkt utelukker man etter dette medlems mening i praksis framtidsscenarioer der skattesystemet gjøres mer progressivt og brukes til å omfordele inntekt og forbruk til folk flest fra de som i dag allerede forbruker mer enn nok, og til å flytte ressurser fra ytterligere privat luksusforbruk til å styrke det offentlige tjenestetilbudet i takt med økende velferdsbehov.

1.2.7 HOVEDMERKNAD FRA VENSTRE

Komiteens medlem fra Venstre viser til at Norge skal gjennom store endringer de kommende ti-årene. Vi skal gå bort fra en økonomi basert på olje og

gass, og over til en sirkulær og fornybar økonomi basert på bærekraftig ressursutnyttelse og global rettferdighet. Sammen med endringene som skjer i befolkningssammensetningen, der stadig flere lever lenger og andelen av oss som er i arbeid blir lavere, stiller dette store krav til en mer ansvarlig offentlig pengebruk i framtiden.

Dette medlem vil at Norge også i tiden som kommer, skal være et godt land å bo i med et sosialt sikkerhetsnett som favner bredt, men som i enda større grad treffer dem som trenger det mest.

Dette medlem vil peke på at det er store globale utfordringer som vil påvirke Norge og norsk økonomi. Klima- og naturkrisen vil gjøre det vanskeligere å bo over store deler av kloden og skape mer fattigdom, mer nød og mer ufrie liv dersom vi ikke klarer å omstille oss til et bærekraftig samfunn på kort tid. Klima- og naturkrisen er den største utfordringen verden står overfor. Dette medlem mener et samfunn som tar bedre vare på naturen og slipper ut mindre klimagasser, er et bedre samfunn for alle. Både klimakrisen og naturkrisen er internasjonale og kan bare løses gjennom forpliktende samarbeid mellom nasjonalstater.

Dette medlem vil peke på at kunnskap gir frihet, både for mennesker og for samfunnet. De fleste av de langsiktige utfordringene, både nasjonalt og globalt, kan løses gjennom økt kunnskap og økt forståelse. Dette medlem har som mål at alle barn skal få en god utdanning og mulighet til å skape seg et godt liv, uansett hvor de kommer fra, hvor de bor og hvilken bakgrunn de har. For å skape kunnskapen vi trenger i fremtidens samfunn, mener dette medlem det er avgjørende å satse mer på forskning. Dette gjelder både grunnforskningen som skjer på universiteter og andre forskningsinstitusjoner, og den anvendte forskningen som finner sted i skjæringspunktet mellom akademia og næringslivet.

Dette medlem vil understreke at arbeid gir økonomisk frihet og mulighet til å utvikle seg som menneske og medborger. Gjennom arbeid bidrar vi til fellesskapet og til egen og andres velstand. For mange er arbeidsplassen det viktigste fellesskapet vi deltar i, utenfor familien. Fordi det i årene framover vil bli mangel på arbeidskraft, må veien inn i arbeidslivet bli så enkel som mulig. Samtidig må vi sørge for å ha et godt velferdstilbud med et sosialt sikkerhetsnett for de som av ulike årsaker faller utenfor eller ikke har mulighet til å delta fullt ut i arbeidslivet, men samtidig innrettet slik at det alltid skal lønne seg å jobbe.

Dette medlem vil peke på at helsetjenestene står overfor store utfordringer i årene som kommer. Kombinasjonen av flere eldre og færre i arbeidsfør alder vil sette tjenestene under sterkt press. Det vil derfor bli nødvendig å øke den samlede ressursbruken til helse og omsorg framover. Samtidig må vi bruke ressursene mest mulig effektivt, ta i bruk ny teknologi i stor skala og ten-

ke nytt om organisering og samarbeid mellom private, frivillige og offentlige tjenester. Vi må forebygge sykdom der det er mulig, og vi vil sørge for at alle tiltak i hele bredden av tjenester og innen det forebyggende arbeidet er basert på solid forskning.

Dette medlem mener at næringspolitikken skal legges til rette for verdiskaping over hele landet, sørge for at norske bedrifter er konkurransedyktige på det internasjonale markedet og gjøre det mulig for flere som ønsker det, å skape sin egen arbeidsplass. Dette medlem vil at næringslivet skal møte færre byråkratiske hindringer og gjøre det mer attraktivt å satse på innovative og miljøvennlige løsninger.

De fleste arbeidsplassene i det private næringslivet skapes i små og mellomstore bedrifter. Ved å gjøre det enklere å satse på nye ideer gjennom gründerskap gir vi også mennesker større frihet. Mangfold i næringslivet gir Norge flere økonomiske bein å stå på, bidrar til gode lokalsamfunn og gir folk økonomisk trygghet i vanskelige tider. Samtidig er næringslivet helt avgjørende for det grønne skiftet vi skal gjennom. Dette medlem vil belønne bedrifter som gjennomfører en nødvendig omstilling til en mer bærekraftig drift, og gjøre det dyrere å drive forurensende og miljøskadelig virksomhet.

Vår tids store utfordringer kan bare løses i fellesskap og gjennom internasjonalt samarbeid. Dette medlem støtter en utenrikspolitikk som bygger på liberale og demokratiske verdier som individuell frihet, rettsstatsprinsippene og respekt for menneskerettighetene.

Etter tre tiår med fredelig samhandling og stabilitet på vårt kontinent går vi nå en mer uforutsigbar fremtid i møte. Dette medlem mener Norges interesser best kan ivaretas innenfor EUs liberale verdifellesskap. EU er også vår nærmeste partner i å håndtere global klimaendring og migrasjon, og vår viktigste handelspartner. Derfor vil dette medlem at Norge skal bli med i EU og ta plass ved forhandlingsbordet der våre naboland beslutter hvordan vi skal håndtere våre felles utfordringer.

Dette medlem mener at regjeringens perspektivmelding er en god oppsummering av alt regjeringen har mislykkes med: Produktiviteten er lav, sysselsettingen går ned i viktige grupper, og sykefraværet og utenforskapet er altfor høyt. Diagnosen er riktig, men medisinen er totalt fraværende.

Der offentlige utgifter øker, har regjeringen brukt store penger på å reversere vellykkede reformer eller å dele opp velfungerende fylkeskommuner og reversert tiltak som bidrar til å effektivisere offentlig sektor. Der sysselsettingen går ned, har regjeringen innført forbud mot å leie inn vikarer. Der sykefraværet går opp, er regjeringen uinteressert i å endre ordningen slik at det lønner seg å jobbe. Der klima- og naturutfordringene blir større for hvert år som går, svekker regjeringen tiltak og insentiver for å redusere utslipp og tap av natur. Det er

en gjennomgående tro på at den medisinen som ikke har virket de siste 20 årene, plutselig skal virke de neste 20.

Dette medlem vil redusere offentlige utgifter, reformere velferdsordninger slik at det lønner seg å jobbe, og styrke skolen for å sikre gjennomføring og hindre utenforskap.

Dette medlem viser videre til fellesmerknader med Høyre og Kristelig Folkeparti som utdyper flere av problemstillingene over.

1.2.8 HOVEDMERKNAD FRA MILJØPARTIET DE GRØNNE

Komiteens medlem fra Miljøpartiet De Grønne vil understreke at den viktigste utfordringen Norge står overfor for å ta vare på vår felles velferd frem mot 2060, er å redusere menneskeskapte klima- og naturendringer. Det krever en kraftig samfunnsomstilling som blir stadig mer utfordrende, kompleks og kostnadskrevenende jo lengre tid vi bruker. Verdenssituasjonen innebærer store utfordringer, og det er viktigere enn noensinne med politisk handling for å ta vare på jordas ressurser og sørge for en mer rettferdig fordeling. Geopolitisk uro, miljø- og klimaendringer og økende økonomiske forskjeller er polariserende drivkrefter som avspeiles i en mer uforutsigbar politisk situasjon i Vesten som er til fare for internasjonalt samarbeid og solidaritet.

Skal vi greie å nå klima- og bærekraftsmålene, og samtidig sikre et økologisk mangfold, viser dette medlem til at vi må legge om politikken kraftigere og raskere enn det vises til i regjeringens perspektivmelding. Den økonomiske styringen av landet må i langt større grad innrettes i tråd med planetens tålegrenser og FNs bærekraftsmål. Dette medlem viser til at det er behov for å i større grad vektlegge andre måltall enn vekst i brutto nasjonalprodukt som suksesskriterier for den økonomiske utviklingen.

Videre vil dette medlem vise til at vi i dag har altfor dårlig helhetlig nasjonal oversikt over naturressursene og bruken av dem. Å planlegge for mer rettferdig og bærekraftig ressursbruk burde tale for en mer utførlig beskrivelse av fremtidig ressursbehov og ulike innsatsfaktorer enn den overordnede beskrivelsen av ressursene i økonomisk-teoretiske termer som andeler av nasjonalformuen, slik det gjøres i kapittel 3. Særlig burde det vært mer søkelys på ulike scenarioer for hvordan ressursbegrensninger, både lokalt, nasjonalt og globalt, vil ha stor effekt på samfunnsutvikling og politisk handlingsrom fremover.

Dette medlem viser til at Norge først og fremst har et betydelig ansvar for å iverksette en forutsigbar utfasing av vår største utvinning og eksport av fossil energi. Merinntekter fra petroleumsnæringen som følger av

geopolitisk urolighet, bør både i dag og i årene fremover kanaliseres til overgangen til et utslippsfritt, fornybart og sosialt rettferdig energisystem. Tempoet som kreves, innebærer at staten må sikre riktige rammebetingelser og nødvendig risikokapital for aktiv tilrettelegging for elektrifisering og investeringer i en mer bærekraftig industri. Næringer som blant andre offshore vind, grønt hydrogen, en skipsbyggingsindustri i front på bygging av utslippsfrie skip og ferger og utslippsfri aluminiumsindustri trenger massive investeringer for å få ned utslippene til null. Skal Norge lykkes med skiftet, trengs det både politisk vilje og evne til å få igjennom tiltak som faktisk tar oss til målet innenfor den lille tiden som gjenstår.

De tte medlem vil også understreke viktigheten av at omstillingen til en utslippsfri økonomi må skje gjennom rettferdig omstilling. På tross av velstandsvekst er den økonomiske ulikheten tiltakende i Norge. Ulikhetsforskning fra SSB viser at mer av velstanden i Norge konsentreres til færre mennesker, hovedsakelig som følge av at kapitalen har blitt mer mobil og skattesystemet mindre progressivt. Ny fattigdom er i ferd med å vokse frem. Voksende matkøer, og at flere har utfordringer med å skaffe seg en betalbar og trygg bolig, er synlige og faretruende tegn. Økende økonomisk ulikhet utfordrer tilliten i samfunnet, beredskapen og omstillingsevnen.

De tte medlem vil fremholde at dette er en utvikling som må snus gjennom å styrke arbeidet for små inntektsforskjeller gjennom inntektspolitikken, tilpasse og utvikle skattesystemet i tråd med teknologi- og ressursstrømmer, sikring av god og universell offentlig og ideell velferd, samt å påse at verktøyene i den økonomisk-politiske verktøykassen sikrer en bærekraftig ressursbruk for fellesskapets beste over tid. Det norske velferdssamfunnet har vært basert på små forskjeller, men ulikheten vil fortsette å øke raskt hvis det ikke motvirkes. Det er helt nødvendig å ta grep før det skjer en større forskyvning av makt til selskaper og de rikeste i samfunnet, slik man ser konsekvensene av i USA, hvor den kollektive velferden og demokratiske institusjoner er under angrep på bekostning av mennesker og natur.

De tte medlem jobber for at alle skal ha nok, ikke at alle skal ha mer, og vil fremme generell forbruksreduksjon i Norge for å ta oss mot en mer fornuftig og rettferdig fordeling av jordas begrensede ressurser. I Norge har vi et av verdens høyeste private forbruk. Hver av oss har et altfor stort økologisk fotavtrykk som forverres for hvert år som går. Men forbruket korrelerer tett med velstand, og utjevning er derfor nøkkel til bærekraftig omstilling. Det er ikke de fattige i Norge som skal betale prisen for omstillingen. I første instans må lønnsdannelsen sikre en rettferdig inntektsfordeling mellom arbeidstakere og eiere, og deretter må vi ha et tilstrekkelig utjevningsskattesystem, hvor grupper med høye inntekter

og formuesverdier betaler mer i skatt, og grupper med lavere inntekter betaler mindre skatt. For å hindre dynastieffekt hvor rikdom arves og akkumuleres blant de få, må kapital- og eierbeskatningen styrkes og utvikles i mer progressiv retning. Dette innebærer både arveskatt og formuesskatt med høye bunnfradrag som skjermer vanlige husholdninger.

De tte medlem vil også jobbe for at Norge går i front for åpenhet og internasjonalt skattesamarbeid. Vi må sikre at multinasjonale selskap betaler skatt på inntekter og verdier skapt i Norge og hindre skatteflukten over landegrensene. Det er med andre ord prekært at annonserte åpenhetstiltak for å sikre allmenn tilgjengelig informasjon om eierskap iverksettes på den måten Stortinget har bestemt. Det trengs en global formuesskatt og land-til-land-rapportering for å bekjempe skatteparadiser og hindre aggressiv skatteplanlegging og kapitalflukt.

De tte medlem er bekymret for at vi i Norge ser en særlig inngripende og ulikhetsskapende effekt av innstrammende pengepolitikk med det høye gjeldsnivået i husholdningene, som henger sammen med fraværet av sosial boligpolitikk. Når både gjeldsutgifter og levekostnader øker som følge av geopolitisk uro, klimændringer og økende ressursknapphet, øker den finansielle sårbarheten mens handlingsrom for omstilling og endring snevres inn. Både bedrifter og husholdninger blir mindre kapable til å foreta nødvendige beslutninger om omstillinger og endringer i økonomien når de er låst til store gjeldsposter i flere tiår. Perspektivmeldingen, som skal se fremover og berede grunnen for langtidsplanlegging, burde sett på koblingen mellom mangel på rimelige boliger der folk jobber, og hvordan dette påvirker gjeldsnivå i husholdningene og dermed omstillingsevne fremover.

De tte medlem vil derfor påpeke at det blir stadig tydeligere at vi prioriterer kortsiktig lønnsomhet foran langsiktig velferd og bærekraft, og at den økonomiske politikken ikke sikrer bærekraftig bruk av planetens begrensede ressurser over tid.

1.2.9 HOVEDMERKNAD FRA KRISTELIG FOLKEPARTI

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til felles merknader fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti tidligere i innstillingen.

2. Internasjonale rammer

2.1 Sammendrag

Geopolitiske spenninger og klimaomstilling vil prege Norge

Geopolitiske motsetninger skaper usikkerhet om en økonomisk verdensorden som har tjent Norge godt.

Åpne og velfungerende markeder har stor betydning for Norge. Internasjonale markeder gir norske husholdninger og bedrifter tilgang på varer og tjenester som andre land produserer, og gir et større marked for norsk produksjon. Arbeidsdeling og økt konkurranse bidrar til produktivetsgevinster og økonomisk vekst. Den norske velferdsstaten baserer seg i tillegg på avkastningen fra olje- og gassinntekter som er plassert i utenlandske kapitalmarkeder.

I takt med at nye, fremvoksende økonomier er integrert i verdensøkonomien, har tyngdepunktet i verdensøkonomien skiftet mot Asia. De fremvoksende økonomiene tar nå en større rolle i utformingen av regler og normer for økonomisk samhandel. Økte motsetninger utfordrer samtidig prinsippene som har ligget til grunn for internasjonalt økonomisk samarbeid.

I flere tiår har regelbasert handel og brede samarbeidsavtaler preget utviklingen. Det er nå tegn til at rivalisering og allianser får en større rolle. Demokrati og liberale verdier er under press, både globalt og i vestlige land. Prinsipper om åpne og frie markeder fravikes, og tiltak som hemmer handel og fremmer nasjonal produksjon, innføres. Hensynet til beredskap og sikkerhet er i ferd med å bli mer fremtredende og legger begrensninger på åpenhet for handel og investeringer. Å finne en balanse mellom å ha tilstrekkelig forsikring i en mer urolig verden og hensynet til å videreføre en åpen økonomi vil bli viktig fremover.

Russlands angrep på Ukraina endrer Norges sikkerhetspolitiske hverdag. Avslutningen av den kalde krigen rundt 1990 innledet en lang periode med nedrustning der Norge og andre land kunne trappe ned innsatsen til forsvar og sikkerhet. Gevinsten var at ressurser kunne brukes på andre områder med større behov. I løpet av få år har situasjonen igjen endret seg. Dermed må Norge og andre land fremover bruke mer ressurser på forsvar, sikkerhet og trygghet. Økende spenninger mellom Kina og vestlige land og mindre forutsigbarhet om USAs rolle internasjonalt skaper ytterligere usikkerhet.

For å løse globale miljø- og klimautfordringer er det nødvendig med felles innsats for gjennomgripende omstilling av verdensøkonomien. Selv om de fleste land har forpliktet seg til mål om å begrense global oppvarming og tap av natur, er verden langt unna målene. Det er behov for økt innsats. En omlegging av verdens energisystemer vil kreve ressurser og kunne gi høyere energipriser og lavere økonomisk vekst, særlig i en overgangsfase. Samtidig vil gevinstene ved å begrense temperaturøkningen til under 2°C i dette århundret, redusere forurensning og stoppe tapet av naturmangfold være større enn kostnadene ved omstillingen.

En effektiv virkemiddelbruk, som blant annet innebærer prising av utslipp og annen miljøskade, kan bidra til å begrense kostnadene ved omstillingen. Samtidig er det viktig å ta hensyn til de sosiale, geografiske og øko-

nomiske virkningene for enkeltland, grupper eller personer. Hvilken klima- og miljøpolitikk ulike land velger å ta i bruk, kan påvirke fordeling og samhold innad i land og samarbeid og handel mellom land.

Til tross for spenninger internasjonalt trekker økonomiske drivkrefter i retning av fortsatt tett integrasjon i verdensøkonomien. Det legges i denne meldingen til grunn at handel og grensekryssende investeringer over tid vokser om lag i takt med verdensøkonomien. Videre legges det til grunn at verden når klimamålene. Usikkerheten er stor og drøftes inngående i meldingen.

I det følgende omtales handel og geopolitiske spenninger i avsnitt 2.1, og dernest beskrives hvordan tyngdepunktet i verden forskyves i avsnitt 2.2. Klima- og naturendringene omtales i avsnitt 2.3. I avsnitt 2.4 drøftes betydningen for norsk økonomi.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne ser med bekymring på den utviklingen som beskrives i perspektivmeldingen av en reduksjon i antall og den relative størrelsen til liberale demokratier mot autoritære styresett. Disse medlemmer registrerer også meldingens beskrivelse av maktforskyvning mot store, flernasjonale konsern. Disse medlemmer mener det i tiden fremover vil være et tiltakende behov for å bedre regulering av slike selskaper, slik at man unngår svekket konkurranse og redusert økonomisk vekstevne, og i større grad beskytter forbrukernes rettigheter. Disse medlemmer mener Norge bør jobbe for forsterkede regler for skattlegging av flernasjonale konsern, slik at disse betaler sin rettmessige andel skatt til de landene selskapene opererer i, og ikke får en urettferdig skattefordel overfor mindre selskaper.

Disse medlemmer mener at tross den spente sikkerhetspolitiske situasjonen må arbeidet med å begrense konsekvensene av klimaendringene holde frem. Klimaendringene truer fremtidig økonomisk vekst og velstand, og rundt om i Norge og verden ser man allerede eksempler på hvordan et varmere, våtere og villere klima ødelegger store verdier og krever stadig flere menneskeliv. Disse medlemmer mener at løsninger og tiltak for å bremse klimaendringene må skapes på en måte som ikke ytterligere øker forskjellene i samfunnet. I tillegg mener disse medlemmer at en brems i omstillingen kan skade norsk næringsliv og deres konkurransekraft på mellomlang og lang sikt.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil innledningsvis vise til at Perspektivmeldingen 2024 behandles i en svært spent tid. I sin

redegjørelse til Stortinget 6. mars 2025 omtalte statsminister Jonas Gahr Støre bakteppet for redegjørelsen som «den mest alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen for landet vårt siden andre verdenskrig».

Disse medlemmer mener det bør være hevet over enhver tvil at det har tjent Norge godt å være en åpen økonomi i tiårene vi legger bak oss. En økonomisk verdensorden bygget på åpne og velfungerende markeder, hvilende på regelbasert handel og brede avtaler mellom land og kontinenter som tross mange motsetninger har anerkjent verdien av samarbeid, har gitt betydelig økonomisk vekst som igjen har gitt rom for økt velferd.

Disse medlemmer viser til at vår felles formue, Statens pensjonsfond utland, er eksponert for geopolitiske spenninger og følgelig også den uroen som preger verdensmarkedene. Uten mulighetene for å kunne investere verdiene internasjonalt hadde Norge aldri hatt muligheten til å bygge opp vårt evigvarende fond. Samtidig vil disse medlemmer understreke at den norske kapitalen i fondet bidrar til verdiskaping og vekst i markedene utenlands hvor pengene er investert, synliggjort i den avkastningen og veksten fondet har sett de siste tiårene. Fondet har en generasjonskontrakt, og verdiene tilhører ikke bare nordmenn som lever i dag. Disse medlemmer mener at det er viktig å beskytte fondets legitimitet og uavhengighet, og at dette er særlig viktig i en mer spent geopolitisk situasjon.

Disse medlemmer mener at en liten, åpen økonomi som den norske alltid vil være eksponert for svingninger, spenninger og uro i verden utenfor Norges grenser. I en urolig tid er behovet for trygg styring viktigere enn på lenge. Disse medlemmer mener Arbeiderpartiets helhetlige løsninger og den sosialdemokratiske samfunnsmodellen i best grad ivaretar og møter de hensyn og utfordringer som tegnes opp i perspektivmeldingens utblikk på verden der ute. Gjennom uro, kriser og konflikt vil ikke disse medlemmer miste av synet målet om å gi vanlige folk trygghet for morgendagen og tro på fremtiden.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre påpeker at Norge trenger sterke allierte og forpliktende internasjonalt samarbeid. I en tid med økende global usikkerhet er samarbeid og sterke allianser avgjørende for Norge. Norge har tegnet over 100 tilleggsavtaler med EU fordi EØS-avtalen alene ikke dekker våre behov. Disse medlemmer viser til Forsvarskommisjonen, Totalberedskapskommisjonen, Koronakommisjonen og det regjeringsnedsatte EØS-utvalget, som alle anbefaler et tettere og mer integrert samarbeid med EU for å bevare norske interesser.

Etter Russlands invasjon av Ukraina har EU styrket sin rolle som sikkerhetspolitisk aktør. Samtidig står verden overfor en handelskonflikt som kan ramme norsk

økonomi. EØS-avtalen gir ingen automatisk beskyttelse, og Norge er avhengig av et tett samarbeid med EU for å sikre egne interesser.

Norge risikerer å stå utenfor viktige programmer og initiativer som kommer fra EU, dersom disse faller utenfor EØS-avtalens virkeområder. Så lenge Norge ikke etterlever forutsetningene for å få full tilgang til det indre marked, er det ingen selvfølge å bli inkludert i nye initiativer som ville ivarett norske interesser. Eksempelvis ville det vært i norsk interesse å være en del av EUs helseunion og helseberedskap når neste pandemi bryter ut, slik at ikke tilgang til vaksiner blir like tilfeldig som under koronapandemien. Likeledes er det ikke avklart om Norge får ta del i det europeiske samarbeidet om sikker satellittkommunikasjon, som både har betydning for fremtidig norsk nasjonal sikkerhet og norsk industris mulighet til å delta.

Norge står overfor den alvorligste sikkerhetspolitiske situasjonen siden andre verdenskrig. Russlands krig mot Ukraina er også en trussel mot Europas liberale demokratier. Derfor må forsvarsbudsjettet økes kraftig, og det må investeres mer i produksjon av forsvarsmateriell, øving og beredskap. Vi må fortsette å bygge opp Forsvaret med utgangspunkt i den nye langtidspanen som hele Stortinget stiller seg bak. Langtidspanen bygger videre på de satsingene og veivalgene som ble gjort under Solberg-regjeringen. I tillegg må vi sørge for tryggere forsyningslinjer for kritiske råvarer, energi og medisiner, slik at Norge blir mindre sårbart i krisesituasjoner.

Perspektivmeldingen tar ikke tilstrekkelig høyde for at økte utgifter til forsvar, sikkerhet og beredskap vil fremtvinge et sterkere prioriteringsbehov på andre områder.

Disse medlemmer viser til at Norge trenger mer fornybar kraft for å lykkes med det grønne skiftet. Samtidig er norsk gass avgjørende for Europas energisikkerhet. Det er nødvendig å investere i nye energikilder parallelt med at vi fortsetter å levere stabil energi til våre allierte.

Perspektivmeldingen tar ikke tilstrekkelig hensyn til hvordan klimaomstillingen og klimaendringer vil påvirke økonomien og samfunnet. Ekstremvær og naturendringer fører allerede til økte kostnader og behov for klimasikring, noe som vil påvirke det økonomiske handlingsrommet både lokalt og nasjonalt. Likevel gir meldingen inntrykk av at verden og Norge vil lykkes med det grønne skiftet, uten en konkret strategi for hvordan utslippskutt og energiomstilling skal gjennomføres.

Økt fornybar kraftproduksjon er avgjørende for at norsk næringsliv skal kunne omstille seg, skape større verdier og kutte utslipp. Ny kraft vil være en forutsetning for å etablere fremtidens industri og sikre konkurransekraften til eksisterende virksomheter.

Det grønne skiftet må ha oppslutning for å lykkes, og det forutsetter at omstillingen skjer på en måte som sikrer bærekraftig økonomisk vekst og rettferdig fordeling av byrdene. Dersom overgangen til en grønn økonomi fører til store tap av arbeidsplasser og lavere levestandard, vil det kunne undergrave oppslutningen om nødvendige klimatiltak. En vellykket omstilling krever derfor realistiske mål og forutsigbare rammevilkår for næringslivet, samtidig som staten investerer i ny teknologi, energiutbygging og infrastruktur.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti påpeker at Norge på kort sikt må balansere klimamålene med realitetene i den geopolitiske situasjonen. Europeisk sikkerhet avhenger fortsatt av stabil energiforsyning, og norsk gass spiller en viktig rolle i å redusere Europas avhengighet av energi fra autoritære regimer. Verden vil trenge olje og gass i overskuelig fremtid, og Norge bør derfor fortsette letingen etter nye ressurser innenfor rammene av våre klimaforpliktelser. Som en pålitelig leverandør kan vi bidra til både økonomisk stabilitet og demokratisk kontroll over energiproduksjonen.

Disse medlemmer viser til Norge er en liten, åpen økonomi. Norsk verdiskaping er avhengig av handel for å få avsetning for varer og tjenester og for å kunne importere produkter som ikke produseres her i landet. Disse medlemmer viser til at USAs nye, mer proteksjonistiske handelspolitikk innebærer et brudd med frihandelspolitikken landet har stått for siden andre verdenskrig. USA har bl.a. signalisert et ønske om å innføre toll på varer fra EU, og EU har varslet å svare i form av økt toll på varer fra USA. USA har også varslet toll på varer fra land som Kina, Canada og Mexico. Disse medlemmer er bekymret for at verden risikerer en handelskrig med økte tollsatser, mindre handel, mindre innovasjon og verdiskaping og dyrere priser og dårligere utvalg for forbrukerne. Alle land vil tape i et slikt scenario, særlig små økonomier som den norske.

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Ein sterk nasjonalstat er viktigare enn nokon gong».

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne mener vi har store oppgaver å løse framover, og at det er viktig at Norge er en pådriver internasjonalt for å sikre finansiering til dette. Disse medlemmer vil særlig fremheve viktigheten av å begrense skattekonkurransen og overskuddsflytting mellom land. Disse medlemmer mener det haster å få på plass enhetlig beskatning, å styrke den globale minimumsskatten for selskaper, og særlig multinasjonale selskaper, en global formuesskatt, en skatt på internasjonale

valutatransaksjoner eller andre virkemidler for å begrense unødvendige og spekulative kapitalstrømmer, en nødløsning for gjeldsslette, med mer. Samtidig er disse medlemmer bekymret for at det går for tregt selv med tiltak vi kan gjennomføre i Norge, som å skattelegge de store teknologiselskapene og å sørge for at vi har verktøyene vi trenger for å sikre god nok åpenhet til at skatteflukt kan avdekkes. Samtidig venter vi fortsatt på krav om land-for-land-rapportering. Når åpenhetstiltak først blir innført, er det også langt fra sikkert at de blir gode nok. Disse medlemmer peker på at registrert over reelle rettighetshavere fortsatt ikke er bra nok, og heller ikke aksjonærregisteret. Vi sier ofte at tid er penger, og det er i høyeste grad tilfelle når det kommer til krav om åpenhet for å forhindre overskuddsflytting mellom land. Vi har ikke råd til å vente lenger.

Disse medlemmer er opptatt av at internasjonalt samarbeid er viktig for å løse våre store samfunnsutfordringer. Samtidig er det viktig at Norge bruker de midlene og forutsetningene vi har til å lede an i vår tids store globale utfordring, nemlig klimaproblemet. Disse medlemmer viser også til at internasjonal solidaritet er viktig skal vi nå klimamålene våre. De fattigste landene er de som har bidratt minst til klimakrisen vi befinner oss i, og er samtidig de som vil rammes hardest av klimaendringene. Det er derfor viktig at Norge både bidrar til at de mest ressursfattige landene settes i stand til å prioritere klimavennlig produksjon, og iverksetter tiltak som hjelper landene til å tilpasse seg konsekvensene av klimaendringene vi står overfor.

Disse medlemmer viser til at tallet på mennesker som sulter og lever i ekstrem fattigdom, øker, krig og konflikt herjer, og behovene for nødhjelp er ufattelig store. Disse medlemmer mener at det er ekstra viktig at Norge, som har store inntekter fra salg av olje og gass, opprettholder målet om minst 1 pst. av nasjonalinntekten til bistand. Tiden vi lever i, krever modige land som står opp for folkeretten. Norge må vise solidaritet i praksis.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til at den nye sikkerhetspolitiske usikkerheten om USAs forpliktelse til Ukraina og Europa gjør at Norge står i en alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon. Dette medlem mener derfor at det er nødvendig å forsere kraftig langtidsplanens mål om at forsvarsutgiftene skal utgjøre 3 pst. av BNP i 2036. Dette medlem mener at Norge bør nå dette målet allerede i 2027. Danmark har varslet en liknende opptrapping, og Storbritannia har vedtatt en økning til 2,5 pst. i 2027. I Tyskland har kristendemokratene og sosialdemokratene blitt enige om en historisk vraking av landets gjeldsbrems, for å oppnå en betydelig økning i forsvarsbevilgningen.

Dette medlem mener at en opptrapping av forsvarsutgiftene til 3 pst. av BNP i 2027 er viktig av to grun-

ner: For det første for å avskrekke Russland og vise Putin at Europa står sammen og mener alvor om å styrke eget forsvar. For det andre for å vise USA at vi lytter til dem, og dermed bidra til at USA fortsatt vil ta et ansvar i NATO. Dette medlem vil gi honnør til regjeringen for å være tydelig på at USA er nødvendig for Europas sikkerhet, og at samarbeidet med USA må bestå. Dette medlem er også tilfreds med at mange europeiske land understreker dette.

Dette medlem vil videre støtte regjeringens tydelige understreking av det faktum at det er NATO som kan forsvare Norge, ikke EU. Løsningen på Europas sikkerhetsutfordringer er ikke en egen EU-hær – i den grad EU kunne oppnådd enighet om noe slikt med flere militært nøytrale medlemsland og Slovakia og Ungarns pro-russiske regjeringer. En slik hær ville betydd overlappende strukturer med NATO og dårlig ressursbruk, og det kunne ha bidratt til å skyve USA bort fra NATO.

Dette medlem viser til at flere EU-land har tatt initiativ til et tettere forsvarssamarbeid i Europa innenfor NATO-rammen med en «koalisjon av villige» land. Hensikten er å styrke forsvarssamarbeidet med NATO-medlemmer som ikke er medlemmer av EU som Storbritannia, Norge, Island, Tyrkia og Canada, og for samtidig å kunne gå utenom militært nøytrale EU-land som ikke er NATO-medlemmer, og Russland-vennlige EU-land.

«Vi kan ikke snakke om sikkerhet på det europeiske kontinentet uten NATO, uten Storbritannia»,

sier en EU-diplomat til Financial Times 2. februar 2025.

Dette medlem viser til at både regjeringen og enkelte partier gir inntrykk av at Norge kun må håpe på politisk velvilje fra EU for ikke å bli rammet av høyere tollsatser på våre varer til vårt viktigste eksportmarked, EUs indre marked, dersom EU øker tollene på varer fra USA. Det er ikke riktig. Norge og EU er bundet av EØS-avtalen, som forbyr toll på de aller fleste varer. EØS-avtalens artikkel 10 sier:

«Toll på import og eksport og avgifter med tilsvarende virkning skal være forbudt mellom avtalepartene.»

Også når det gjelder fisk og sjømat begrenses EUs mulighet til å ilegge toll i en egen protokoll. Selv om WTO-avtalen har et likebehandlingsprinsipp som sier at et lands tolløkninger i utgangspunktet skal gjelde alle land, har EØS-avtalen forrang foran WTO-avtalen, jf. avtalens artikkel 120. Adgangen avtalen gir til å fravike regelen om fritt varebytte, kan ikke uten videre anvendes ifm. en handelskrig med USA.

Dette medlem understreker at EØS-avtalen gir Norge et langt bedre vern mot beskyttelsestoll fra EU enn en ordinær frihandelsavtale med EU, og mener at

regjeringen, i tillegg til politiske argumenter, også bør anføre EØS-rettslige argumenter overfor EU.

3. Arbeidskraft, kapital og naturressurser

3.1 Sammendrag

Arbeid og naturressurser skal komme flest mulig til gode

Tilgang på arbeidskraft, kapital og naturressurser har stor betydning for utviklingen i norsk økonomi og offentlige finanser. Arbeidstilbudet har særlig betydning for hvor mange folk som er tilgjengelige til å løse alle oppgavene i samfunnet.

Av utfordringene i tiårene fremover vil særlig klimaendringer og omstillingen til et lavutslippssamfunn påvirke utviklingen i realkapitalen. Tilgang på realkapital, som eksempelvis bolig, bygg, anlegg, maskiner og annet utstyr, er grunnleggende for effektiv utnyttelse av arbeidskraft og naturressurser. For at realkapitalbeholdningen i Norge skal kunne opprettholdes over tid, kreves både vedlikehold av eksisterende strukturer og nye investeringer i tråd med teknologisk fremgang og andre utviklingstrekk i økonomien.

For at natur og verdiskapingen basert på naturressursene skal komme flest mulig til gode, er det viktig med god forvaltning av ressursene. Forvaltningen må balansere verdien av naturressursene, som innsatsfaktor i produksjon, opp mot verdien av intakt natur. Historiske erfaringer viser at effektiv markedsregulering, solide finanspolitiske rammeverk og et godt skattesystem er særlig viktig for en best mulig forvaltning av natur og naturressursene og for at fellesskapet skal få en rimelig andel av avkastningen fra verdiskaping fra bruk av naturressurser.

Sammenlignet med andre europeiske land har Norge en relativt høy andel av befolkningen i jobb, men relativt lav gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt. Dermed ligger antall timeverk per innbygger bare litt over gjennomsnittet i EU. Lav gjennomsnittlig arbeidstid skyldes blant annet at Norge har en nokså kort normalarbeidsuke, høy andel deltidsansatte, lang foreldrepermisjonsordning og høyt sykefravær sammenlignet med andre land.

Fremover ventes veksten i personer i yrkesaktiv alder å stanse opp, samtidig som det vil bli mange flere eldre. Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder ventes dermed å falle betydelig, slik at de som er i arbeid, må forsørge en større del av befolkningen. Selv om utsikter til bedre helse og insentivene i pensjonsreformen gjør at mange eldre ventes å stå lenger i arbeid, tilsier befolkningsutviklingen at arbeidsstyrken bare vil øke moderat fremover.

Utsiktene til mindre tilgang på arbeidskraft vil kunne sette begrensninger på den samlede veksten i sysselsettingen og medføre at økt bemanning i én sektor kan måtte gå på bekostning av sysselsetting i andre sektorer. Som et utgangspunkt for å drøfte utviklingen legges det til grunn at økt etterspørsel etter helse- og omsorgstjenester dekkes av økt arbeidskraft. Det vil gi en årlig vekst i sysselsettingen i helse- og omsorgssektoren på om lag 5 000 personer frem mot 2060. Samtidig ventes samlet sysselsetting kun å øke med vel 2 000 personer årlig. Til sammenligning har sysselsettingen økt med om lag 25 000 årlig de siste 50 årene. En del av arbeidskraftbehovet i blant annet helse- og omsorgssektoren kan dekkes ved at arbeidskraft frigjøres når aktiviteten i petroleumssektoren etter hvert går ned. I tillegg kan bemanningsbehovet i helse- og omsorgssektoren og etterspørselen etter arbeidskraft påvirkes av teknologisk utvikling som kan redusere ressursinnsatsen per bruker.

Høyere arbeidstilbud kan også bidra til å dekke arbeidskraftbehovet. Ulike retningsvalg kan tas for å oppnå dette. Bedre insentiver og forutsetninger for deltakelse i arbeidsmarkedet kan gi økt yrkesdeltakelse både blant dem som av ulike årsaker i dag ikke deltar i arbeidsmarkedet, og økt arbeidsinnsats blant dem som allerede er i jobb.

Kapittelet starter med å beskrive nasjonalformuen i avsnitt 3.1, før de ulike komponentene analyseres nærmere. Tilgangen på naturressurser omtales i avsnitt 3.2, hvor det også legges vekt på forvaltningen av naturressursene og mållkonflikter. Finanskapital omtales i 3.3 og realkapital i 3.4. Det brukes mest plass på arbeidstilbudet, som omtales i avsnitt 3.5, siden dette er den klart største komponenten i nasjonalformuen. Her beskrives også mulige retningsvalg som kan bidra til å øke arbeidstilbudet.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt vet at det er vår arbeidskraft, innsatsen til vanlige folk, som er den største verdien i samfunnet vårt. Disse medlemmer viser til at arbeidskraft ifølge perspektivmeldingen er den mest verdifulle ressursen i nasjonalformuen. Å forvalte denne arbeidskraften på en best mulig måte er grunnleggende for videreutvikling av Norges velstand og velferd. Det mener disse medlemmer gjøres best ved å ta vare på den norske arbeidslivsmodellen, kjempet frem av sterke arbeidstakerorganisasjoner over mer enn hundre år. Disse medlemmer mener det faktum at Norge de siste 25 årene har hatt høyere sysselsettingsandel og lavere arbeidsledighet enn de fleste andre industriland, og at inntektene i Norge er jevnere fordelt mellom ulike

grupper enn i mange andre land, viser styrken i den norske modellen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti registrerer at stadig flere mennesker i Norge kommer i jobb. Dette viser at tiltakene som disse medlemmer har sikret flertall for å gjennomføre for å få flere inn i arbeidslivet og sikre dem som allerede er der, et bedre vern, fungerer. Norge har en omstillingsdyktig og kompetent arbeidsstyrke. Det er en styrke i møte med utfordringene verden og Norge vil møte i tiårene fremover.

Disse medlemmer viser til at den norske velferdsmodellen, med et sterkt, omfattende og rettferdig sikkerhetsnett, er en forutsetning for at Norge skal være et av verdens tryggeste og beste land å bo i. Folk skal få nødvendig og god hjelp når de trenger det, og de som ikke kan jobbe, skal ikke presses ut av fellesskapet. Disse medlemmer er samtidig opptatt av at samfunnet skal strekke seg langt for at flest mulig kan få ta del i et arbeidsfellesskap og ikke være avhengig av ytelser.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at en av hovedutfordringene perspektivmeldingen peker på, er behovet for arbeidskraft og at det står mange utenfor arbeidslivet.

Disse medlemmer er sterkt bekymret for det høye antallet personer på uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. En økt arbeidsdeltakelse vil bidra til økte skatteinntekter og redusert bruk av trygdeordninger.

Frem mot 2060 anslås offentlige utgifter å øke med 5,7 prosentenheter målt som andel av BNP for Fastlands-Norge. Som andel av fastlandsøkonomien anslås inndekningsbehovet for offentlige finanser å øke til 6,2 pst. i 2060.

Ett av de viktigste enkelttiltakene perspektivmeldingen peker på for å lukke inndekningsbehovet, er å redusere overgangen til uføretrygd. Om man lykkes her, vil inndekningsbehovet reduseres med 2,2 prosentpoeng.

Disse medlemmer mener at altfor mange i yrkesaktiv alder står utenfor arbeidslivet. Arbeidsmarkeds tiltak er blant de viktigste virkemidlene i det arbeidsrettede velferdsapparatet, og atførings- og vekstbedriftene er sentrale aktører for å lykkes med å inkludere flere med nedsatt arbeidsevne i arbeidslivet. Målet må være å få flest mulig raskest mulig sysselsatt i ordinært arbeid. Da må det arbeides tettere med den enkelte gjennom karriereveiledning, og det må gis individuell oppfølging og kartlegging av arbeidsevne og ferdigheter. I tillegg må man styrke motivasjonen for å komme seg ut i arbeid, enten gjennom utdanning eller praksisplass.

Disse medlemmer mener det må legges både økonomiske insentiver og aktivitetsplikt til grunn for å inkludere flere i arbeid. Arbeidsgivere som inkluderer mennesker med nedsatt funksjonsevne eller «hull i CV-

en», skal være trygge på at de får økonomisk bistand og kompensasjon for tilretteleggingen de påtar seg.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet er enig med regjeringen i at man må legge arbeidslinjen til grunn for arbeids- og velferdspolitikken, og støtter at man har satt som mål å øke andelen sysselsatte i aldersgruppen 20–64 år fra 80,5 pst. i 2023 til 82 pst. i 2030, og ytterligere til 83 pst. i 2035. Disse medlemmer vil særlig trekke frem tiltak som reduserer antallet unge som faller utenfor, som verner om insentivene i pensjonsreformen slik at flere eldre kan stå litt lenger i arbeid, og som hjelper flere med innvandrerbakgrunn ut i arbeidslivet.

Disse medlemmer viser til at Norge er et land rikt på naturressurser. En klok forvaltning av flere av disse ressursene har over tid gitt Norge store verdier og lagt grunnlaget for velstandsvekst. Felles for forvaltningen av disse ressursene, fra fornybare kilder som vannkraft til ikke-fornybare kilder som olje og gass, mener disse medlemmer har vært at hele fellesskapet skulle tjene på utnyttelsen av dem. I motsetning til alle andre land med store energiressurser har Norge klart å fordele disse verdiene på en rettferdig måte mellom dagens innbyggere, men også på tvers av generasjoner. Disse medlemmer viser til at regjeringen i tråd med dette prinsippet i denne perioden også har sørget for at forvaltningen av fellesskapets ressurser brukt til havbruk også kommer hele landets befolkning til gode.

Disse medlemmer viser til medlemmene fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti sin omtale av offentlig og privat sektor. Disse medlemmer viser til at offentlig forvaltning har utgjort om lag 30 pst. av alle sysselsatte de siste 30 årene, ifølge nasjonalregnskapet. Fra 2021 til 2024 har 84 pst. av nye sysselsatte kommet utenfor offentlig forvaltning.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti ønsker hele folket i arbeid. Perspektivmeldingen viser at Norge vil få stor mangel på arbeidskraft, særlig innen helse og omsorg. Bare i denne sektoren vil det mangle 180 000 ansatte, mens samlet sysselsettingsvekst i økonomien er anslått til kun 75 000 personer. Offentlig sektor kan etter disse medlemmers mening ikke fortsette å vokse på bekostning av privat næringsliv.

Mangelen på arbeidskraft krever reformer og bedre ressursbruk. Norge bruker mer på helse- og omsorgstjenester enn de fleste land, med flere leger og sykepleiere per innbygger. Helsepersonellkommisjonen har foreslått tiltak som bedre oppgavefordeling, økt bruk av heldidsstillinger og endrede arbeidstidsbestemmelser for å effektivisere sektoren.

Viktige tiltak for å inkludere flere i arbeidslivet, som inkluderingsdugnaden og arbeidsorientert uføretrygd,

har blitt avvirket. Dette gjør det vanskeligere å få flere inn i arbeid. I stedet har regjeringen strammet inn midlertidige ansettelse og innleie, som er viktige veier inn i arbeidslivet.

Skattene og trygdesystemet bør endres slik at det alltid lønner seg å jobbe, blant annet ved å innføre jobbfradrag i tråd med Torvik-utvalgets anbefalinger. Dagens systemer gir for liten gevinst ved å gå fra trygd til arbeid. Unge og innvandrere rammes særlig hardt, fordi deltidsjobber ofte gir lite ekstra inntekt etter skatt og reduksjon i ytelser. For mange er helserelaterte ytelser eneste vei inn i Nav-systemet, noe som ofte fører til varig uføretrygd i ung alder. Vi kan ikke gi opp unge mennesker som kan jobbe.

Rask tilgang på helsehjelp er avgjørende for at flere kan stå i arbeid. Under regjeringen Støre har ventetidene økt, sykehusene styrer mot underskudd og rekordmange står i helsekø. Det viktigste er at kvaliteten på behandlingen er god, og at pasientene kommer raskt tilbake i jobb – uavhengig av om behandlingen gis på offentlige, private eller ideelle sykehus.

Medlemene i komiteen fra Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Arbeid er eit gode».

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener videre at ingen under 40 år i utgangspunktet skal få varig uførestønad, med mindre det er helt åpenbart at de aldri vil kunne delta i arbeidslivet.

Innvandring

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener at en høy innvandring over tid setter velferdsmodellen under press. Mange som får opphold i Norge, kommer ikke i jobb og lever helt eller delvis av offentlige overføringer over lang tid. Sysselsettingen blant innvandrere er varierende, men likevel vesentlig lavere på generelt nivå enn for majoritetsbefolkningen. Mange av de som kommer i arbeid, faller også ut av arbeidslivet igjen etter få år. Dette er også noe perspektivmeldingen peker på:

«Innvandrere må i større grad delta i arbeidslivet, og nye innvandrere skal komme raskt i jobb.»

Disse medlemmer merker seg at i meldingen er referanseforløpet for yrkesdeltakelsen blant førstegenerasjons innvandrere fra landgruppe 3 antatt å tilsvare 75 pst. av yrkesdeltakelsen for øvrige befolkningsgrupper. Dersom den i stedet antas å tilsvare 85 pst. av deltakelsen for øvrige befolkningsgrupper, vil dette gi en sysselsettingsøkning på 35 000 personer.

En økt sysselsetting blant innvandrere vil bidra til økt skattegrunnlag, som anslås å redusere inndekningsbehovet med 0,5 prosentenheter målt som andel av

BNP for Fastlands-Norge frem mot 2060. Dersom det også tas med i beregningen at overføringer til ulike trygdeordninger blir lavere, anslås reduksjonen i inndekningsbehovet til 0,6 prosentenheter i 2060.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet merker seg at ny statistikk viser at mye av veksten i mottakere av arbeidsavklaringspenger og uføretrygd de senere årene har kommet i innvandrerbefolkningen.

Tall fra Nav viser at 69 pst. av veksten i antall personer på uføretrygd de siste fem årene er knyttet til personer i innvandrerbefolkningen, og 31 pst. i øvrig befolkning.

Fra 2019 til 2024 har veksten i antall på uføretrygd med innvandrerbakgrunn vært på 49 pst., og 5 pst. blant befolkningen uten innvandrerbakgrunn.

Videre viser tallene at det fra 2016–2024 var en nedgang i antall mottakere av AAP uten innvandrerbakgrunn på 5 363 personer, mens blant personer med innvandrerbakgrunn var det en vekst på 17 709 personer, slik at totalen ble en vekst på 12 346 personer.

Disse medlemmer mener denne utviklingen og utfordringene perspektivmeldingen peker på, viser behovet for en streng innvandringspolitikk og god integrering, med tydelige krav til at den enkelte skal skaffe seg arbeid og forsørge seg selv.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen etablere et innvandringsregnskap etter inspirasjon av den danske modellen.»

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med de årlige statsbudsjettene lage en oversikt som synliggjør den samlede integreringsgjelden som staten har pådratt seg knyttet til innvandring de siste tiårene, samt beregninger av hvor mye integreringsgjelden vil øke ved estimert mottak av kvoteflyktninger, asylsøkere og familiegjenforeninger i årene fremover.»

Vår viktigste næring

Oljefondets utvikling de siste tjue årene viser med all tydelighet hvor viktig olje og gass som næring har vært og vil være for Norge. Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener vi må videreutvikle olje- og gassnæringen fremover. Denne næringen er avgjørende for vår felles velferd. Hva næringen faktisk har bidratt med de siste tiårene, burde være et tankekors for alle de som tar til orde for en utvikling eller sluttdato for norsk olje og gass.

I et sikkerhetsperspektiv har norsk olje og gass også blitt mye mer viktig i etterkant av Russlands angrepskrig mot Ukraina. Det er Norge, sammen med Canada og USA, som er de eneste demokratiske produsentene av

en viss størrelse av olje og gass. Norge er verdens fjerde største gasseksportør og i dag den største eksportøren av gass til EU. Det ville vært uansvarlig sikkerhetspolitisk, så vel som økonomisk, å ikke satse videre på denne næringen.

Disse medlemmer merker seg at regjeringen i perspektivmeldingen sier at den vil legge til rette for fortsatt høyt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med stabile rammevilkår for petroleumsaktiviteten. I så måte er det underlig, og beklagelig, at Arbeiderpartiet og Senterpartiet ga Sosialistisk Venstreparti gjennomslag for å utsette 26. konsesjonsrunde i flere år.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen snarest lyse ut 26. konsesjonsrunde.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at Sokkeldirektoratet anslår at det er like mye olje og gass igjen på norsk sokkel som det er produsert til nå. Videre anslås det at forskjellen mellom høy og lav fart på sokkelen frem mot 2050 kan tilsvare verdien av nær et helt oljefond.

Samtidig viser direktoratet i sin ressursrapport til at produksjonen i 2040 kun vil være på 30 pst. av dagens nivå uten leting og utvikling av nye ressurser, noe som understreker viktigheten av en offensiv letepolitikk. Leting og utvikling av norsk sokkel vil naturlig nok ha store konsekvenser for handlingsrommet i norsk økonomi de neste tiårene.

Disse medlemmer mener Norge bør føre en offensiv politikk for å sikre stabile og langsiktige rammevilkår for olje- og gassnæringen og for å stimulere til fortsatt verdiskapning, lønnsomhet og konkurransekraft i bransjen.

Disse medlemmer mener det er viktig å sikre tilgang til nye attraktive letearealer, også i nordområdene. Områder i Barentshavet bør prioriteres. Det bør også legges vekt på leting i områder som enda ikke er åpnet, men som grenser til områder der oljeutvinning er tillatt. Det bør åpnes for konsekvensutredning av Nordland VI og VII, Troms II, Barentshavet nord, Møreblokkene og Jan Mayen snarest mulig, med den hensikt å åpne for petroleumsvirksomhet.

Kraft

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at Energi er en av de mest grunnleggende og sentrale ressursene man trenger i samfunnet. Disse medlemmer mener at tilgangen på rikelig med ren og rimelig energi i Norge skal være grunnlaget for norsk energipolitikk, men dessverre viser prognosene som er gjengitt i meldingen, at dette ikke nødvendigvis vil være tilfellet i fremtiden.

Meldingen viser til NVEs prognoser om forventet kraftforbruk og kraftproduksjon i årene frem mot 2060. Analysen viser at den norske kraftbalansen vil bli betraktelig redusert i årene frem mot 2030. Veksten i kraftforbruk forventes å komme fra blant annet petroleumsnæringen.

Elektrifiseringen av Melkøya er et eksempel på et prosjekt hvor man i praksis støvsuger en landsdel for kraft med intensjon om å redusere klimagassutslipp, mens man i realiteten bare flytter CO₂-utslippene fra Norge til Europa. Disse medlemmer fremhever at utslippskutt må sees i en global sammenheng, og understreker viktigheten av å redusere CO₂-utslippene globalt, i stedet for å pynte på det norske klimaregnskapet.

Meldingen peker på at Norge i fremtiden vil være avhengig av import av kraft for å sikre innenlandsk strømforbruk. Disse medlemmer er opptatt av å sikre økt kraftutbygging i Norge, slik at man ikke blir avhengig av import av kraft fra Europa. Derfor ønsker disse medlemmer en større satsing på norsk kraftproduksjon.

Vannkraften er grunnsteinen i norsk kraftforsyning og utgjør 88 pst. av produksjonskapasiteten i et normalår. Disse medlemmer ønsker en vesentlig økt satsing på vannkraft. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) anslår i rapporten «Hva er egentlig potensialet for opprusting og utvidelse av norske vannkraftverk?» at det teknisk-økonomiske potensialet for vannkraft i Norge er 216 TWh, om lag 79 TWh mer enn dagens produksjon. NVE anslår videre at 25 TWh i større grad er prosjekter med lave konfliktnivåer.

Økt utbygging av uregulerbar kraft på kontinentet, som eksempelvis vind og sol, gjør at behovet for regulerbar kraft er økende. De norske vannmagasinene har vært fundamentale for å opprettholde en effektbalanse, i årene fremover vil derimot effektbalansen bli strammere. På bakgrunn av dette vil opprusting og utvidelse av vannkraftverk være essensielt for å øke effekten i vannkraftverkene og sikre fremtidens energibehov.

Energidiskusjonen virker å være låst til alternative og subsidiekrevede energiformer som havvind. Disse medlemmer ønsker derimot å igangsette arbeidet med å implementere kjernekraft som en del av fremtidens energimiks.

Kjernekraft er svært stabil og forutsigbar, og er svært lite arealkrevende sammenliknet med andre fornybare energikilder. Disse medlemmer peker på at kjernekraft sammen med vannkraften kan utgjøre balansekraften i det norske kraftsystemet. Utbygging av kjernekraft vil gjøre Norge mindre avhengig av import og mindre sårbart for prissmitte.

En undersøkelse gjennomført av Opinion i januar 2023 viser at hele 51 pst. av Norges befolkning mener at Norge bør bygge ut kjernekraft. 12. juni 2023 publiserte Nettavisen resultatene av en undersøkelse gjennomført

av InFact, hvor man stilte spørsmålet «Bør Norge prioritere havvind eller kjernekraft?». Undersøkelsen viste at 49 pst. mente Norge burde prioritere kjernekraft, mens 36 pst. svarte havvind. Disse medlemmer ser på dette som en tillitserklæring fra befolkningen, og mener derfor tiden for kjernekraftskepsis er forbi.

Disse medlemmer fremhever viktigheten av å sikre norsk kraftforsyning. En storstilt satsing på vannkraft, samt igangsetting arbeidet med kjernekraft, vil gjøre Norge mer uavhengig av kraftimport og sikre næringslivet og industrien gode rammevilkår i den internasjonale konkurransen.

Mineraler

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at det ligger verdier for flere tusen milliarder på havbunnen, ikke i form av olje og gass, men mineraler. Disse medlemmer viser til stortingsvedtaket som ble fattet i starten av 2024, jf. Meld. St. 25 (2022–2023), Innst. 162 S (2023–2024), vedtak nr. 450:

«Stortinget ber regjeringen legge frem de første planene for utvinning av havbunnsmineraler for Stortinget som proposisjon før departementet godkjenner utvinningsplanen etter havbunnsmineralloven § 4-4.»

Utvinning av havbunnsmineraler vil ha store samfunnsøkonomiske gevinster, som blant annet arbeidsplasser, verdiskaping og betydelige skatteinntekter. Dessverre ble disse planene lagt til side i budsjettforliket for 2025.

På norsk kontinentalsokkel er sulfider og manganskorper påvist. I manganskorper finnes også sjeldne jordarter som scandium, neodym, terbium og dysprosium. Flere av de sjeldne jordartene som befinner seg på norsk kontinentalsokkel, er kritisk for Forsvaret, og benyttes blant annet i våpensystemer, jetmotorer og missiler.

Kina står for omtrent 70 pst. av verdens utvinning av sjeldne jordarter, og har kontroll på 85–100 pst. om man inkluderer prosessering av disse. I dagens sikkerhetspolitiske situasjon er disse medlemmer svært kritiske til at man skal være avhengige av Kina for å kunne produsere kritisk forsvarsutstyr.

Disse medlemmer anerkjenner de økonomiske verdiene som ligger i utvinning av havbunnsmineraler, men fremhever likevel viktigheten av å se dette i et sikkerhetspolitisk og beredskapsperspektiv. Disse medlemmer mener at Europa i større grad må ta ansvar for egen mineralutvinning, og at man er tjent med at disse kritiske mineralene og sjeldne jordartene kontrolleres av demokratiske stater som Norge, og ikke Kina.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen starte prosessen med å lyse ut første konsesjonsrunde for mineralutvinning på havbunnen.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne er opptatt av at alle har rett til godt arbeid og et anstendig livsopphold. Disse medlemmer mener at innsatsen for økt arbeidsinkludering i større grad må være skreddersydd den enkelte, samtidig som den må innrettes mot å endre samfunnsforhold som skaper barrierer og utstøting fra arbeidslivet. I tillegg mener disse medlemmer det ikke er en motsetning mellom et sikkerhetsnett som forhindrer fattigdom, og det å legge opp til økt arbeidsdeltakelse for de som kan. Statens ytelser og økonomisk sosialhjelp må være både enkle og trygge for de som trenger dette sikkerhetsnettet. Vi vet at det å ha et sikkerhetsnett også er viktig for å sikre at arbeidstakere både tør å satse og ta risiko, og enkle kan omstille seg når det trengs, og at dette er viktig for et godt arbeidsmarked.

Disse medlemmer understreker at barrierer og utstøtelse må fjernes for å inkludere flere i arbeidslivet. Disse medlemmer vil rette incentiver mot arbeidsgiverne og arbeide strukturelt for at alle som kan og vil jobbe, får arbeid. Disse medlemmer vil prioritere tiltak for å inkludere flere med funksjonsvariasjoner i arbeid samt arbeide mot andre former for diskriminering mot minoritetspersoner i arbeidslivet, som rasisme.

Komiteens medlem fra Venstre vili tillegg til fellesmerkningen fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti over peke på at en av de største utfordringene i dagens arbeidsliv er utenforskap. Altfor mange blir stående utenfor arbeidslivet, selv om de er arbeidsføre og ønsker å bidra. Altfor mange som kunne eller burde jobbe, er i stedet på ulike helserelevante trygdeytelser, som er utformet på en måte som ikke stimulerer til arbeid eller til å utnytte restarbeidsevne. Dette medlem ønsker et trygt og fleksibelt arbeidsliv som er tilpasset ulike behov og dermed gir plass til flere.

Dette medlem mener at det er avgjørende at eldre velger og stimuleres til å stå lenger i arbeidslivet. Derfor er det behov for å myke opp begrensningene blant annet knyttet til aldersgrense i sykelønnsordningen, opptjening av alderspensjon og oppsigelsesvern, slik at eldre arbeidstakere ikke mister rettigheter ved å stå lenger i jobb. Ordningen med «pensjonistlønn» og andre regler for avkortning av pensjon som følge av lønnsarbeid bør gjennomgås med tanke på å gjøre det mer attraktivt å stå lenger i jobb. Særaldersgrenser bør som hovedregel legges på bestemte oppgaver, og ikke hele sektorer eller yrkesgrupper.

Dette medlem vil gi flere med helseutfordringer muligheten til å arbeide. Dette medlem vil derfor videreføre ordningen med gradert uføretrygd og jobbe for at det skal bli enklere å kombinere deltidsarbeid og arbeid som selvstendig næringsdrivende med trygdeytelser. Lønnstilskudd til bedrifter som ansetter unge arbeidsledige og personer med funksjonsnedsettelse, kan også bidra til at flere får muligheter i arbeidslivet, og bør derfor styrkes. Sykefravær kan være en stor belastning både for dem som er syke, for arbeidsgiver og for samfunnet. Norge har både verdens mest generøse sykelønnsordning og verdens høyeste sykefravær. Utgiftene over statsbudsjettet knyttet til sykefravær har økt med over 17 mrd. kroner, korrigert for lønns- og prisvekst, under denne regjeringen. Det er en utvikling som ikke kan fortsette, fordi den både bidrar til varig utenforskap for de som er langtidssyke, og store utgifter over statsbudsjettet som burde gått til å forebygge utenforskap og gjøre det mer lønnsomt å jobbe, bl.a. gjennom målrettede skattelettelser.

Derfor vil dette medlem gjennomføre endringene i sykelønnsordningen som ble foreslått av Sysselsetningsutvalgets ekspertgruppe. En slik omlegging av systemet for sykemeldinger vil kunne styrke arbeidslinjen, øke verdiskapingen, inkludere flere i arbeidslivet og forebygge utenforskap. Dette medlem ønsker at arbeidsgiver får et medfinansieringsansvar gjennom hele sykeforløpet, men at satsen settes slik at den totale belastningen for arbeidsgiver ikke økes. Skjermingsordningen for småbedrifter i sykelønnsystemet bør utvides og tilpasses den nye ordningen.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti understreker at skolen er fremtidens samfunn, økonomi og demokrati. Dette medlem mener at vi må få mer ut av ressursene som brukes i skolen, for å styrke elevenes læring, motivasjon og livskvalitet. Siden 1996 har norsk grunnskole blitt to år lengre, uten at noen kan vise til økt læringsutbytte. OECD understreker at læring ikke avhenger av kvantitet i form av lange skoledager, men kvalitet i læringsopplevelsen. Det er ingen sammenheng mellom lange skoledager og mer læring på tvers av OECD-landene. Dette medlem mener det er behov for en skolereform som bygger på OECDs anbefaling om å prioritere kvalitet fremfor kvantitet i form av lange skoledager, jf. Representantforslag 26 S (2024–2025) om et kvalitetsløft i skolen fra Kristelig Folkeparti.

Dette medlem mener at det vil være klokt å gjøre skoledagene i grunnskolen kortere, ned til nivået i Finland, og bruke ressursene som frigjøres, på å styrke kvaliteten i skolen. Kvalitet avhenger av å rekruttere, beholde og utvikle dyktige mennesker og gi disse menneskene gode muligheter til å arbeide utenfor klasserommet, ifølge OECD. Dette medlem foreslår å bruke de

frigjorte ressursene fra kortere skoledager på høyere lønn for lærerne og færre undervisningstimer for kontaktlærerne, slik at læreryrket blir mer attraktivt og lærerne får mer tid til å følge opp den enkelte elev. Bedre rammevilkår for lærerne kan styrke elev-lærer-relasjonen og dermed gi elevene økt læringsutbytte og livskvalitet.

Dette medlem vil som en del av dette kvalitetsløftet i skolen ha en stor satsing på flere trykte lærebøker for å styrke lesingen og redusere digitale forstyrrelser. Ikke minst foreslår dette medlem, igjen slik Finland har, en førskole med mye frilek for seksåringene, for å gi barna glede og mestring her og nå og styrke deres indre motivasjon for læring utover i skoleløpet.

Dette medlem viser til at forslaget til skolereform vil gjøre skolen mer produktiv og innebærer en reduksjon på om lag 4 000 årsverk. I den sammenheng minner dette medlem om at skolen i dag har om lag 12 000 ufaglærte årsverk.

De 4 000 årsverkene som blir frigjort, kan gå over i andre jobber og bidra til økt verdiskaping.

Den lave befolkningsvekstens utfordringer og familiepolitikens rolle

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti setter pris på at Perspektivmeldingen har en noe bredere drøfting enn tidligere av den lave befolkningsvekstens utfordringer. Norge styrer mot en kraftig forgubbing av samfunnet. Dersom fødselstallene holder seg så lave som nå, vil det kunne være 400 000 færre nordmenn i 2100.

Dette medlem viser til at Norge ikke er alene om en fallende befolkningsvekst. 2023 kan være året da verden som helhet havner under reproduksjonsnivået. Aldersstrukturen i befolkningene endres fra pyramider til obelisker, med stadig flere gamle og færre unge. Flere store økonomier risikerer befolkningskollaps i dette århundret. Verden står overfor en samfunnsendring uten sidestykke i moderne historie.

Dette medlem viser til at det er en risiko for at flere land havner i en «lavfertilitetsfelle» å la Sør-Korea, der antall fødsler blir så lavt at store grupper unge ikke kommer i kontakt med babyer og barnefamilier og normen etter hvert blir å være barnløs. Økt innvandring vil bare motvirke en fallende befolkningsvekst på kort sikt, fordi fødselstallene er på vei ned stort sett over hele verden.

Dette medlem understreker at kostnadene ved lave fødselstall kan bli store. Det gjelder også i Norge, selv om vi på grunn av oljefondet ikke vil oppleve at økte fødselstall gir lavere forsørgingsbyrde før på lang sikt.

Dette medlem peker på at lav befolkningsvekst bl.a. kan gi politiske ubalanser i form av at eldre velgere vil prioritere velferd her og nå fremfor investeringer i oppvekst, skole og utdanning. Mange mennesker, særlig

menn med lite utdanning, kan ende opp med færre barn enn de ønsker seg, eller ingen barn i det hele tatt, noe som kan skape sosiale spenninger.

Dette medlem viser til at distriktene kan miste et kritisk antall innbyggere for opprettholdelse av lokalsamfunn. Boligprisene i distriktene har lenge vært lave pga. lav etterspørsel, og dette kan etter hvert gjøre seg gjeldende også i byene hvis den lave befolkningsveksten fortsetter. Fallende aktivapriser og færre arbeidstakere som kan skape inntekter, kan gi gjeldskrise i husholdningene og økonomien og true den sosiale kontrakten.

Dette medlem peker på at økonomier med færre unge kan få mindre innovasjon, nyskaping og vekst, fordi unge er mer kreative og risikovillige og står for mye av nyskapingen og innovasjonen.

Dette medlem viser videre til at en verden med sterkt fallende befolkning kan oppleve mer krig og konflikt. Ukraina-krigen synes for eksempel å være delvis motivert av Putins ønske om å bøte på Russlands svake demografiske utsikter.

Dette medlem mener at vi må gjøre det vi kan for å unngå å ende i en lavfertilitetsfelle, og legge til rette for at familiene får så mange barn som de ønsker seg. I dag får familiene færre barn enn de ønsker, ifølge undersøkelser. Dette medlem har tillit til familiene og vil gi dem økt valgfrihet, både for når de vil ha barn, og for hvor mange barn de ønsker å ha.

Dette medlem mener at det første som må endres, er foreldrepengeordningen, som i dag motiverer familier til å vente lenge med å få barn. Dette bidrar til at familiene ender opp med færre barn enn de ønsker seg. Dette medlem viser til at unge familier som i liten grad har vært i arbeid, får et engangsbeløp på i overkant av 90 000 kroner, mens de som har rukket å tjene opp rettigheter, kan få om lag 750 000 kroner (6G).

Dette medlem mener at det haster å innføre en minsteytelse i foreldrepengene på 3G, eller drøyt 370 000 kroner, slik at folk i større grad kan velge selv når de vil få barn. Dette vil gi en kraftig økonomisk forbedring for familier med svak økonomi i barnas første leveår, da de er aller mest sårbare og avhengig av trygge rammer. En slik reform vil gjøre det lettere økonomisk for unge å bære frem barnet og redusere aborttallene. Samtidig trengs det en økning i studiestøtten for studenter med barn.

Dette medlem viser videre til Frankrike, som har Europas høyeste fødselstall. Forskning derfra tyder på at dobbel barnetrygd for det tredje barnet og utover, sammen med dobbelt skattefradrag for barn nummer tre og utover, er de familiepolitiske tiltakene som bidrar mest til landets høye fødselstall og til at familiene i større grad enn i andre land kan få så mange barn de ønsker seg.

Dette medlem mener at dette er fornuftige tiltak, ettersom marginalkostnaden for det tredje barnet er mye høyere enn for det andre, særlig på grunn av bo-

ligkostnader. På skattesiden kan dette gjøres gjennom å forenkle og øke foreldrefradraget, slik at det gis til alle foreldre som har barn, uten krav til dokumentasjon av kostnader til pass og stell av barn.

4. Ressursbruk og omstillingsevne

4.1 Sammendrag

Effektiv ressursbruk og god omstillingsevne blir avgjørende fremover

Hva et samfunn kan oppnå over tid, avhenger av evnen til å forvalte arbeidskraft, kapital og naturressurser på en klok måte. Produktiviteten vokser når man finner bedre måter å gjøre dette på. Da vil arbeidsinnsatsen til den enkelte bidra til størst mulig verdiskaping. En forutsetning for at samfunnet skal dra nytte av teknologisk fremgang og endringer i rammebetingelser, er en omstillingsdyktig økonomi hvor arbeidskraft og kapital kan flyttes mellom næringer.

På lang sikt bestemmes produktivitetsveksten særlig av teknologiske fremskritt og bruk av ny teknologi. Enkeltteknologier med brede anvendelsesområder kan øke produktiviteten i store deler av økonomien. Globalisering og økt internasjonal handel har lagt til rette for spesialisering og teknologispredning på tvers av land. Norge har hatt fordeler av dette.

De siste 15 årene har produktivitetsveksten avtatt både i Norge og hos Norges viktigste handelspartnere. Meldingen legger til grunn at produktivitetsveksten vil holde seg lavere enn det historiske gjennomsnittet også fremover. Det er flere faktorer som vil kunne gi enda lavere produktivitetsvekst enn lagt til grunn. Økt geopolitisk spenning øker risikoen for at videre økonomisk integrasjon kan avta og eventuelt reverseres. Konsekvensene av globale klimaendringer, omstillingen til et lavutslippssamfunn og tiltak for å begrense virkningene av klimaendringer kan vise seg å bli mer krevende enn lagt til grunn. På den annen side kan anvendelse av og innovasjon i informasjonsteknologi, slik som videre digitalisering, kunstig intelligens og robotisering, bidra til å løfte produktiviteten og kvaliteten på det som produseres.

Aldringen av befolkningen øker behovet for omstilling i næringslivet fordi flere vil trenge helse- og omsorgstjenester, uten særlig vekst i arbeidsstyrken. I tillegg vil den ventede nedgangen i petroleumsaktiviteten på norsk sokkel gi endringer i næringssammensetning. Myndighetene må sørge for forutsigbare rammevilkår slik at næringslivet kan tilpasse seg utfordringene og fortsatt være innovativt og produktivt.

Kapittelet starter med en omtale av produktivtetsveksten i Norge og andre land i avsnitt 4.1. Deretter følger en beskrivelse av hvordan offentlige myndigheter

kan påvirke ressursbruken gjennom rammebetingelser for privat næringsliv og stønadsordninger for husholdningene i avsnitt 4.2. Ressursbruken i offentlig virksomhet omtales i 4.3.

4.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at det er det vi klarer å få ut av vår felles arbeidsinnsats, som avgjør hvilken sikkerhet og velferd vi kan gi hverandre og generasjonene som kommer etter oss. Disse medlemmer viser til at Norge er blant landene i verden med høyest produktivitet, selv om den årlige produktivitetsveksten har avtatt de senere årene, slik den også har gjort hos våre viktigste handelspartnere.

Disse medlemmer mener den norske modellen er godt rustet til å håndtere endringer og teknologiske fremskritt. Norge har ansvarlige parter i arbeidslivet, som flere ganger tidligere har vist sin evne til å komme til nødvendige forlik for å omstille sektorer i det norske arbeidslivet. Disse medlemmer mener at en sterk organisering av arbeidstakere er en forutsetning for at nødvendige omstilling kan gjennomføres på en ansvarlig og rettferdig måte. I lys av dette vil disse medlemmer vise til at disse medlemmer denne perioden har sikret flertall for å doble fagforeningsfradraget, og med samme begrunnelse vil disse medlemmer sterkt advare mot de kontinuerlige forslagene fra borgerlige partier om å sterkt redusere eller fjerne fagforeningsfradraget. Disse medlemmer er overbevist om at en svakere organisering av arbeidstakere ikke bare vil være ufordelaktig for den enkelte arbeidstaker, men også for det norske arbeidslivets omstillingsevne. Disse medlemmer vil også vise til de mange tiltakene i denne perioden for å styrke det organiserte arbeidslivet og rydde opp i useriøse aktører, blant annet gjennom arbeidet med «Norgesmodellen».

Disse medlemmer vil understreke at god ressursutnyttelse i den offentlige tjenesteytingen ikke handler om at ansatte skal løpe raskere eller få dårligere arbeidsvilkår. Velferdsproduksjonen blir ikke mer effektiv av at ansatte eksempelvis får dårligere lønns- og arbeidsvilkår når borgerligere partier privatiserer velferdsoppgaver.

Disse medlemmer mener også at et viktig moment i debatten rundt produktivitetsvekst er hvordan samfunnet måler produktivitet. Bruken av arbeidsproduktivitet som mål har åpenbare svakheter. Eksempelvis vil arbeidsproduktiviteten trolig påvirkes negativt av at vi klarer å få flere av dem som står utenfor, inn i jobb, da flere av disse ikke nødvendigvis vil gå inn i jobber som har en målbar økonomisk verdi som tilsvarer arbeidsproduktivitet over snittet. At så mange som mulig

får bruke sin arbeidsevne, er bra for den enkelte og for hele samfunnet, selv om den gjennomsnittlige arbeidsproduktiviteten reduseres. En annen utfordring er fastsetting av kvaliteten i den offentlige tjenesteytingen. En mer kompetent arbeidsstyrke vil øke produktiviteten, men det vil likevel være vanskelig å måle på en hensiktsmessig og sammenlignbar måte på tvers av sektorer. For vareproduksjon som kjøpes og selges på et åpent marked, vil økt kvalitet som oftest lede til økt inntjening for produktet, mens dette ikke alltid er tilfellet for velferdstjenester.

Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen i sine fremskrivninger tegner et bilde av endringene Norge står overfor. De demografiske endringene vil også endre måten vi bruker ressursene i samfunnet på, og hvordan disse utnyttes mest mulig effektivt. Flere eldre vil isolert sett øke behovet for ansatte innenfor helse- og omsorgssektoren. At stadig flere av oss vil måtte jobbe innenfor velferdsyrker, utfordrer den tradisjonelle tenkingen rundt produktivitet og produktivitetsvekst.

Disse medlemmer mener også at måten vi utnytter produktivitetsveksten på, er avgjørende. I for mange land ser vi eksempler på at de største overskuddene i samfunnet i tiltakende grad samles på få hender. Da kan den makroøkonomiske produktivitetsveksten frembringe gode overskudd, uten at den enkelte arbeidstaker opplever å få ta del i denne økonomiske veksten. Det er en utvikling disse medlemmer vil advare mot. Disse medlemmer viser til at norske bedrifter gjør det bedre og har styrket sin konkurransekraft i løpet av denne perioden. Driftsresultatet i markedet virksomhet i Fastlands-Norge utenom kraftforsyning har økt omtrent dobbelt så mye fra 2021 til 2024 som det gjorde fra 2014 til 2021, med hhv. 127,8 mrd. kroner og 57,3 mrd. kroner.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at det i økonomier som den norske, hvor de viktigste velferdsoppgavene i hovedsak drives av det offentlige, er nødvendig med ledelse som evner å endre og forbedre systemer, prosesser og oppgaveløsning. Disse medlemmer vet at velferdsstaten er i kontinuerlig omstilling og forbedring, til det beste for den enkelte og for fellesskapet.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre viser til at økningen i fagforeningsfradraget fra 3 850 til 8 250 kroner i liten grad har tilfalt personer med lave inntekter, siden disse ikke betaler de høyeste kontingentsatsene. Organisasjonsgraden på arbeidstakersiden i Norge er på rundt 50 pst., og har endret seg lite de siste 15 årene, uavhengig av endringer i fagforeningsfradraget. Disse medlemmer påpeker at både privat og offentlig sek-

tor tilbyr gode lønns- og arbeidsvilkår i Norge, og er ikke enige i Arbeiderpartiets beskrivelse av privatisering.

Disse medlemmer viser for øvrig til sine merknader om en effektiv offentlig sektor, og fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjøre en fullstendig gjennomgang av statlig direktorats- og etatsstruktur og foreslå endringer for å forenkle, effektivisere og kutte i byråkratiet. Gjennomgangen og forslag til tiltak legges frem for Stortinget i forbindelse med statsbudsjett for 2026.»

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen hensynta kost-nytteprinsippet i klima- og miljøpolitikken.»

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti mener et sterkt næringsliv trenger lavere skatt og færre subsidier. Regjeringen Støre har i sin regjeringsperiode tatt inn over 120 mrd. kroner i mer skatt. Dette har skapt stor usikkerhet for næringslivet og ført til at gründere og investorer forlater Norge. Regjeringens skattepolitikk har vært kortsiktig og lite helhetlig, med midlertidige skatter og mangel på en overordnet reform.

Formuesskatten på arbeidende kapital (aksjer og driftsmidler) bør fjernes, siden den rammer norsk næringsliv hardere enn utenlandske eiere. En mer stabil og forutsigbar skattepolitikk vil styrke norsk konkurransekraft og tiltrekke seg investeringer.

Disse medlemmer mener at bærekraftig vekst og velferd sikres best ved å gi næringslivet gode rammevilkår gjennom lavere skatter, mindre byråkrati, mer kraft og kompetent arbeidskraft. Finansdepartementet har selv påpekt at stabile makroøkonomiske forhold, et forutsigbart skattesystem og konkurransepolitikk er avgjørende for økonomisk vekst.

Regjeringen Støre har skapt usikkerhet gjennom uforutsigbare skatteendringer og en midlertidig forhøyet arbeidsgiveravgift. Dette har økt den politiske risikoen for næringslivet.

Næringsstøtten har økt kraftig, ofte rettet mot enkelt næringer, selv om staten er dårlig egnet til å «plukke vinnere». Norsk næringsstøtte er mer enn dobbelt så stor som USAs «Green New Deal» målt mot økonomiens størrelse. Næringsstøtte bør begrenses til tilfeller med konkret markedssvikt.

Disse medlemmer vil styrke privat eierskap, familieeide bedrifter og ansattes medeierskap. Lokale eiere er ofte avgjørende for lokalsamfunn hvor alternative eiere ikke finnes. Små og mellomstore bedrifter står for nesten halvparten av verdiskapningen i Norge og er esensielle for velferdssamfunnet.

Konkurranseskraft avhenger også av satsing på næringsrettet forskning og utvikling. Forskning gir innsikt i økonomiske, sosiale og miljømessige forhold og er avgjørende for å møte demografiske endringer, teknologiske fremskritt og klimaendringer. Norge og Europa sakker akterut, og det trengs ambisiøse investeringer i forskning, særlig på områder der vi har naturlige fortrinn eller sterke kompetansemiljøer. Samarbeid i Norden og Europa bør styrkes, også i et beredskapsperspektiv for å sikre kunnskapstilgang i krisetider.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre viser til at innen 2050 skal Norge være et tilnærmet nullutslippssamfunn. Det krever en systematisk tilnærming og tydelig ledelse slik at alle sektorer kutter egne utslipp, og tilstrekkelig tilgang på fornybar energi. Som et rikt, industrielt samfunn med særegne, naturgitte fortrinn har Norge alle muligheter til å gå foran og bidra til å utvikle teknologi og andre løsninger som kan tas i bruk internasjonalt.

Den beste måten å få fortlgang i det grønne skiftet på er å produsere mer fornybar energi, regulere utslipp strengere, stille krav i offentlige anskaffelser, styrke forskningen og forsterke de økonomiske insentivene til å kutte utslipp for både næringsliv og privatpersoner. Disse medlemmer vil gjøre det dyrere å forurense og billigere å velge miljøvennlig og gjennomføre målrettede tiltak for å redusere utslippene fra de største utslippskildene i Norge. For å sikre konkurranseskraften i norsk næringsliv må Norge slutte seg til EUs karbongrensejusteringsmekanisme (CBAM), fjerde energimarkedspakke og annen relevant lovgivning innen miljø og klima.

Disse medlemmer er bekymret over at offentlig sektor i Norge generelt, og statsforvaltningen spesielt, stadig har est ut i størrelse. Utgiftene i offentlig forvaltning utgjør nå rekordhøye 62 pst. av fastlands-BNP. Det er langt over våre naboland.

I en framtid med fallende petroleumsinntekter, knapphet på arbeidskraft og behov for økte ressurser til pensjoner og til helse- og omsorgstjenester er det helt nødvendig å øke trykket på effektivisering, digitalisering og fjerning av unødvendig byråkrati i offentlig sektor.

Riksrevisjonen peker på at bare ved å ta i bruk løsninger innenfor kunstig intelligens som allerede er tilgjengelige, kan offentlig sektor effektivisere arbeidsoppgaver som årlig vil tilsvare 155 000 årsverk. Slike gevinster må hentes ut med en helt annen systematikk og styrke enn i dag, for å frigjøre økonomiske og menneskelige ressurser både til ny næringsutvikling og til offentlige kjerneoppgaver vi vil trenge mer av i fremtiden, for eksempel innenfor helse og omsorg.

Disse medlemmer vil derfor ha en samordnet digitaliseringsstrategi i staten med klare mål om å realisere gevinster og hente en vesentlig del av disse ut i form

av redusert statlig byråkrati. Det er også behov for å sette årlige effektiviseringskrav til alle statsetater og digitalisere enda flere offentlige løsninger og tjenester.

Komiteens medlemmer fra Høyre mener Arbeiderpartiets omtale av driftsresultat fra nasjonalregnskapet ikke gir et dekkende bilde for bedriftenes økonomiske utvikling. Driftsresultatet inkluderer også kostnader til renter og skatt bedriftene må betale, og nominelle tall tar ikke hensyn til den kraftige prisveksten etter 2021. Driftsresultatet for markedsrettet virksomhet på fastlandet har falt i 2023 og 2024. SSBs regnskapsstatistikk viser at samlet årsresultat for ikke-finansielle aksjeselskaper på fastlandet har falt fra 950 mrd. kroner i 2021 til 777 mrd. kroner i 2023.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at Norge og resten av verden i større og større grad merker de alvorlige konsekvensene av klimaendringene. Disse medlemmer mener regjeringens klimainnsats og tiltak for utslippskutt i Norge ikke er tilstrekkelige. Både ambisjonsnivået og innsatsen må opp, utslippene må kuttes raskere for hvert år som går, og oljeavhengigheten må reduseres. Disse medlemmer viser til at vi allerede har funnet mer olje og gass enn vi har råd til å brenne hvis vi skal nå klimamålene våre. Disse medlemmer viser til at den høye aktiviteten i petroleumsbransjen er til hinder for en rettferdig og styrt omlegging fra olje og gass til eksisterende og nye grønne næringer. Disse medlemmer er bekymret for at eiersiden kan være opptatt av å fortsette oljealderen lengst mulig for å hente ut mest profitt, og at det kan koste dyrt både for arbeiderne og samfunnet som helhet. Det er derfor behov for en økt innsats for omstilling. Disse medlemmer mener det må satses mye sterkere på norsk grønn industri og på den måten også sikre økonomi og arbeidsplasser for fremtiden.

Klima- og miljøkrisen og ulikhetskrisen vil definere verden i lang tid fremover. Oppgavene kan ikke løses hver for seg. De henger sammen og må løses sammen. Disse medlemmer vil understreke at fortsetter vi som før, binder vi norsk næringsliv fast i en fossil fremtid, mens resten av verden er på vei over til utslippsfrie løsninger. Da risikerer vi en brå omstilling med store tap av arbeidsplasser når markedet for alvor snur mot grønne løsninger. En slik strategi er både klimafiendtlig og uansvarlig. Tida er overmoden for å ta norsk økonomi ut av oljealderen. Heldigvis har vi i Norge gode forutsetninger for et grønt skifte. Vi har høykompetente arbeidstakere og etablerte leverandørindustrier, vi har naturressurser og vi har tilgang på kapital. Det har aldri vært nok å tro at markedet skal levere, og håpe på det beste.

Disse medlemmer viser til at et rettferdig grønt skifte krever omstilling i alle sektorer, og at vi må klare å nå klimamålet her hjemme. Samtidig som vi skal løse klimakrisen, må vi også løse naturkrisen. Naturkrisen og tapet av norsk natur er svært alvorlig. Heldigvis er det mulig å gjøre begge deler. I lys av de store utfordringene vi må løse fremover, blir det særlig viktig med løsninger som til og med kan spare samfunnet for penger. Et viktig eksempel på det er at vi ikke har råd til å bygge ut flere miljøfiendtlige motorveier, som både vil kutte utslipp, bevare natur og gi oss nødvendig inndekning til de store utfordringene vi skal løse sammen.

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Folk skal få det betre».

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at det i meldingen pekes på at en mer effektiv offentlig ressursbruk vil gi økt handlingsrom. Høyere produktivitetsvekst i offentlig sektor vil bidra til at det kan tilbys bedre tjenester til lavere kostnader eller opprettholde et gitt nivå med en lavere ressursbruk. Gitt at produktivitetsveksten tas ut i form av lavere sysselsetting i offentlig sektor fremfor stadig høyere standard på tjenestene, så vil dette øke handlingsrommet.

Disse medlemmer merker seg at en årlig reduksjon i sysselsettingen i offentlig sektor på 0,25 pst. vil redusere inndekningsbehovet med hele 2,2 prosentpoeng.

I meldingen pekes det også på at Norge har et høyt nivå på offentlige investeringer med kostnader som ikke står i forhold til nytten de gir. En mer effektiv offentlig sektor kan gjøre at tilbudet som gis innbyggerne, kan leveres med lavere bruk av innsatsvarer og et lavere investeringsnivå. Om man også her legger til grunn en årlig nedskalering på 0,25 pst. i reduserte investeringer og bruk av innsatsvarer, så reduseres inndekningsbehovet med 1,0 prosentpoeng. I sum kan økt effektivisering av offentlig sektor altså redusere inndekningsbehovet med 3,2 prosentpoeng.

Disse medlemmer mener det er behov for en modernisering av norsk offentlig forvaltning, med den hensikt å forenkle og deregulere samfunnet og redusere omfanget av offentlig administrasjon. Det gjelder blant annet en reduksjon i antall forvaltningsnivåer og antall direktorater og underliggende etater. En modernisering må avgrense det offentliges virksomhet.

Rent konkret ønsker disse medlemmer et effektiviseringskrav til offentlig forvaltning på 0,5 pst. årlig. Videre ønsker disse medlemmer en nedleggelse av fylkeskommunen, som disse medlemmer anser som et unødig forvaltningsnivå. Disse medlemmer mener det vil være mer effektivt å dele fylkeskommunens oppgaver mellom stat og kommune. Det forutset-

ter en hensiktsmessig kommunestruktur som ivaretar god tjenesteyting og effektiv bruk av ressursene.

Disse medlemmer vil også peke på at det er rom for mer konkurranse og nye måter å tenke på i offentlig sektor. I så måte er veibyggingselskapet Nye Veier et godt eksempel. Det kom i stand på initiativ fra Fremskrittspartiet og kan vise til gode resultater innen veibygging, både når det kommer til tidsbruk og kostnad. Nye Veier fungerer som både en konkurrent og supplement til Statens vegvesen. Disse medlemmer mener modellen med Nye Veier kan ha overføringsverdi til annen virksomhet, eksempelvis utbygging av jernbane.

Disse medlemmer vil peke på at om man lykkes med å effektivisere offentlig sektor i kombinasjon med redusert overgang til uføretrygd og økt yrkesdeltakelse i innvandrerbefolkningen, så har man langt på vei dekket inn inndekningsbehovet på 6,2 pst. som meldingen mener vil oppstå i 2060.

Grønn omstilling

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at den grønne omstillingen av økonomien innebærer betydelige kostnader for hele samfunnet og vridninger i konkurranseforhold mellom land. Disse medlemmer mener det er viktig å bidra til lavere utslipp, men at dette ikke kan baseres på særnorske krav, avgifter og reguleringer. Miljøutslipp er en global utfordring, Norge har ingen egen atmosfære.

Disse medlemmer mener at reguleringer som bidrar til å flytte utslipp fremfor utslippskutt, er uholdbar symbolpolitikk. Disse medlemmer vil ta et oppgjør med en politisk utvikling der ressurser overføres fra velferdsstatens kjerneoppgaver til statlig engasjement i grønn industriutbygging med høy risiko. Disse medlemmer viser til at regjeringens pensjonsreform er et eksempel på dette, der folk med et langt yrkesliv pålegges å bære en ekstra byrde for å finansiere andre prioriterte oppgaver, herunder grønn omstilling. Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet vil at velferdsstatens kjerneoppgaver skal styrkes, ikke bygges ned. Det er uholdbart at pensjonsreformen legger til grunn at verdien av alderspensjonen skal reduseres, og at folk skal måtte jobbe lenger for å kunne motta samme pensjon.

Disse medlemmer vil ta et oppgjør med en utvikling der politikere og byråkrater skal skape nye markeder gjennom reguleringer og høye avgifter. Et eksempel på dette er kjøretøymarkedet, der ensretting over noe tid nærmest medfører et teknologimonopol der alt skal over på strømmettet. Dette gir store kostnader til både investeringer og infrastruktur samt skaper praktiske utfordringer for både person- og næringstrafikk. Beredskapsmessig skaper det nye sårbarheter for samfunnet, noe også Totalberedskapskommisjonen påpeker.

Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet vil legge til rette for et mangfold av kjøretøy og teknologikonkurranse for å levere det best tilpassede produktet til både husholdninger og næringsliv. Beredskapshensyn forutsetter at det er et mangfold av drivlinjer tilgjengelig.

Disse medlemmer mener at den grønne omstillingen preges av stor grad av symbolpolitikk, og at offentlige ressurser prioriteres til prosjekter med høy risiko som burde ha funnet privat finansiering, noe det også kan være grunnlag for dersom skattenivået reduseres.

5. Langsiktige utsikter for norsk økonomi

5.1 Sammendrag

Fortsatt velstandsutvikling krever god konkurransevne

For å drøfte langsiktige utfordringer og illustrere omstillingsbehovet i norsk økonomi, legger dette kapitlet frem et referanseforløp for den økonomiske utviklingen frem mot 2060. Forløpet bygger på antakelser om sentrale utviklingstrekk for økonomien, omtalt i kapittel 2–4.

De siste 50 årene har norsk økonomi vokst betydelig. Det har gitt et høyt velstandsnivå. Verdiskapingen per innbygger har tredoblet seg siden 1970, og husholdningenes levestandard er kraftig forbedret. Velstandsøkningen kan i stor grad forklares med mer effektiv ressursbruk. Mer kapital bak hver time med arbeid og en betydelig økning i yrkesdeltakelsen blant kvinner har bidratt til å øke produksjonen av varer og tjenester. Utvinning av petroleum har gitt store vekstimpulser til økonomien, særlig siden årtusenskiftet.

Referanseforløpet for norsk økonomi tilsier moderat vekst i verdiskapingen frem mot 2060 sammenlignet med de siste 50 årene. Velstandsnivået ventes fortsatt å være høyt. Ifølge befolkningsfremskrivingene vil antall personer i yrkesaktiv alder holde seg om lag på dagens nivå frem mot 2060, samtidig som andelen eldre blir markert større. Når antall personer i yrkesaktiv alder ikke lenger vokser, er det forbedringer i produktivitet og økt deltakelse i arbeidslivet som må drive veksten i verdiskapingen og sikre god konkurransevne fremover.

For å drøfte hva som skal til for å opprettholde velferdsmodellen, legges det til grunn at det vil være tilstrekkelig arbeidskraft til å drifte velferdsstaten i fremtiden. Etterspørselen etter helse- og omsorgstjenester og knapphet på arbeidskraft vil gi endringer i arbeidsmarkedet og behov for at ressursene brukes mer effektivt.

En voksende verdensbefolkning og økende materiell levestandard har ført til utslipp av klimagasser, forurensning og press på klodens natur. I likhet med resten av ver-

den skal Norge omstilles til et lavutslippssamfunn. Anslagene for økonomisk vekst og produktivitet i referanseforløpet for norsk økonomi har som forutsetning at verden lykkes med å begrense oppvarmingen, i tråd med det langsiktige temperaturmålet i Parisavtalen. Forutsetninger for at velstandsutviklingen skal kunne fortsette, er globalt samarbeid, effektiv virkemiddelbruk og at nye produksjonsmetoder og teknologier utvikles og tas i bruk. Det antas i referanseforløpet for norsk økonomi at raske og betydelige reduksjoner i globale utslipp vil sette fart på utviklingen av ny utslippsfri teknologi som kan tas i bruk også i Norge. Dersom verdens land ikke forsterker klimapolitikken, vil ikke teknologiutviklingen gå like raskt. Da vil det bli krevende å få ned utslippene, også i Norge. Verden vil da heller ikke lykkes med å begrense oppvarmingen i tråd med temperaturmålet, med de påfølgende negative konsekvensene det vil ha.

Det presenteres to forløp for norske utslipp. Begge bygger på samme forutsetninger for norsk økonomi som referanseforløpet, men med ulike antagelser om tempo for og omfang av den globale klimaomstillingen. Forløpene illustrerer hvor tett utvikling i norske utslipp av klimagasser er knyttet til hva som skjer i resten av verden.

I avsnitt 5.1 presenteres referanseforløpet for norsk økonomi frem mot 2060. I avsnitt i 5.2 drøftes behovet for omstilling av arbeidsmarkedet, overgangen til lavutslippssamfunnet og mulige målkonflikter i klima- og miljøpolitikken.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener den viktigste oppgaven for politikken i dag er å gi befolkningen trygghet for morgendagen og tro på fremtiden. Også i tiårene foran oss må målet være at vi sammen klarer å utvide og forsterke velferden, slik at flere kan leve frie, trygge og meningsfulle liv i Norge. Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen drøfter de langsiktige utsiktene, og under dette de antatte langsiktige utfordringene for den norske økonomien frem mot 2060. Demografiske endringer og klimændringer kommer til å presse frem omstillinger som vil kreve mye av samfunnet. Om det norske samfunnet skal kunne utvide og forsterke velferden gjennom slike omstillinger, må ressursene utnyttes mer effektivt.

Disse medlemmer mener at det over den neste stortingsperioden vil være behov for politisk samarbeid for en mer effektiv ressursbruk. Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet alltid har vært og skal være et reformvennlig parti. For disse medlemmer handler det om å sikre at de tjenestene og systemene vi opererer innenfor, stemmer overens med virkeligheten som befolkningen møter rundt om i landet. Men det er likevel viktig for disse medlemmer å understreke at reform

ikke bør brukes som en unnskyldning for å gjennomføre upopulære og sentraliserende grep. Gode reformer er grundig forankret, bygger på å løse oppgaver bedre på lengre sikt og gi en bedre utnyttelse av knappe ressurser.

Disse medlemmer mener at en forsterket konkurransekraft vil være viktig for å løse de langsiktige utfordringene Norge står overfor. Disse medlemmer vil bygge opp under frontfagsmodellen som grunnlaget for norsk lønnsdannelse. Frontfagsmodellen bidrar med nødvendig reallønnsfleksibilitet som demper negative utslag i arbeidsmarkedet når økonomien utsettes for forstyrrelser, noe det må påregnes at norsk økonomi vil oppleve flere ganger over de neste tiårene.

Disse medlemmer viser til at det finanspolitiske rammeverket for innfasing av penger fra petroleumsvirksomheten, at bruken av fondsmidler over tid skal tilsvare realavkastningen i utenlandsinvesteringene, bidrar til at Norge over tid har klart å fase inn store summer uten at dette har gitt de samme negative utslagene som i mange andre land med store petroleumsformuer. Innfasingen har både gitt velstands- og velferdsvekst for den jevne nordmann og samtidig bidratt til å jevne utsvingninger i økonomien. Disse medlemmer mener dette må være førende også for fremtidig innfasing av fondsmidler.

Disse medlemmer vil vise til Arbeiderpartiets initiativ for å starte arbeidet med et bredt forlik om viktige rammebetingelser for næringsliv og arbeidsfolk gjennom en skattekommissjon. En politisk skattekommissjon vil kunne legge grunnlaget for at partiene i neste stortingsperiode kan komme til en bredere politisk enighet om skatt som kan stå seg over tid. Samtidig vil disse medlemmer vise til at Arbeiderpartiet i regjering har senket skattene for vanlige arbeidsfolk betydelig gjennom perioden, og at inntektsskatten utenom utbytteskatt er senket med om lag 11 mrd. kroner.

Disse medlemmer mener omstillingen til et lavutslippssamfunn vil være en kontinuerlig utfordring fremover. Disse medlemmer understreker at Norge skal nå sine klimaforpliktelser, og at det er politikkenes oppgave å legge til rette for at disse utslippskuttene gjennomføres på en effektiv og sosialt rettferdig måte. Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet i regjering har innført en helhetlig klimastatus og -plan («Grønn bok»), som gir årlig rapportering på gjennomføring av klimatiltak samt forslag til forsterkede tiltak.

Disse medlemmer viser til at medlemmene fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti er bekymret for generasjonskontrakten. Disse medlemmer viser til at lavere produktivitet har foregått over tid og skjer på tvers av vestlige land. Norge er verdens tredje mest produktive land målt ved arbeidskraftproduktivet, ifølge Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Disse medlemmer mener at høy organisa-

sjonsgrad, små forskjeller og høy tillit mellom folk er sentralt for å bevare det høye produktivitetsnivået.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti er bekymret for at generasjonskontrakten er truet. Utviklingen i norsk velstand stagnerer ifølge perspektivmeldingen frem mot 2060, hovedsakelig på grunn av lav produktivitetvekst. Mens tidligere meldinger anslo en årlig inntektsvekst per innbygger på 1 pst. i året, er anslaget nå 0,1 pst. Dette er en utfordring for generasjonskontrakten, der hver generasjon tradisjonelt har hatt høyere levestandard enn den forrige.

Medlemene i komiteen fra Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Fødselstala bør aukast».

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne mener det er viktig å sikre fortsatt felles velferd til hele Norges befolkning og stanse utviklingen i retning av en todelt velferd, der noen kan kjøpe seg bedre tjenester enn andre. For å stanse en gradvis privatisering av velferden krever det at vi omfordeler mer av den økonomiske veksten til fellesskapet gjennom økt beskatning, særlig av de rikeste i samfunnet, samt å utvide skattegrunnlaget i økonomien. Alternativet er at folk må betale for velferden selv, noe som vil forsterke de økonomiske ulikhetene og bryte med velferdsstatens prinsipper. Vi bygget velferdsstaten da Norge var et mye fattigere samfunn. Selvsagt kan vi da videreføre og styrke den i fremtiden. Disse medlemmer mener vi må sørge for fortsatt standardheving i offentlig finansiert velferd og utvidelse av velferdstjenestene uten økt grad av egenbetaling. Skattenivået skal ikke stå i veien for finansieringen av felles velferd. Disse medlemmer vil redusere innslaget av private kommersielle tjenester som konkurrerer med offentlig finansiert velferd. Lømeboken skal ikke bestemme tilgangen til velferdstjenester. Disse medlemmer vil understreke at nordmenn uansett vil etterspørre mer velferd i fremtiden – spørsmålet for Stortinget er om dette skal finansieres i fellesskap over statsbudsjettet eller om folk skal betale for det selv.

Disse medlemmer viser til at regjeringen skrev til Sosialistisk Venstreparti som svar på spørsmål at de forventer at private helse- og omsorgstjenester vil øke fremover, fordi befolkningens etterspørsel etter gode helsetjenester kommer til å øke. Disse medlemmer er bekymret for at regjeringen legger opp til en utvikling i offentlige helsetjenester som slettes ikke holder tritt med de helsetjenestene folk ønsker seg. Det på tross av at regjeringen videre skiver at en fremvekst i private helsetilbud kan føre til en uheldig konkurranse om fagfolk, som kan gå ut over evnen til å sikre hele befolkningen

nødvendige helse- og omsorgstjenester. Disse medlemmer mener dette understreker viktigheten av omfordeling, og at det bare er sånn vi kan sikre gode helse-tjenester til alle.

Disse medlemmer viser til at regjeringen har laget et referanseforløp for å skissere opp langsiktige ut-sikter for norsk økonomi. Disse medlemmer stiller seg imidlertid kritiske til en del av grepene som er gjort i referanseforløpet.

Disse medlemmer viser til at perspektivmel-lingen «legger til grunn» at vi skal nå klimamålene. Disse medlemmer vil understreke at for å redusere klimagassutslippene våre og norsk oljeproduksjon i tråd med forpliktelsene i Parisavtalen må det gjøres be-slutninger som fører til dette. Det er ikke tilstrekkelig å peke på et anslag og dermed konstatere at problemet er løst. Disse medlemmer mener vi trenger en aktiv næringspolitikk der staten går foran og tar langsiktig ri-siko, og staker ut kursen for omstilling av økonomien gjennom blant annet storstilte investeringer. Disse medlemmer mener det er fortvilende at regjeringen fortsatt viser for lite handlekraft i klimapolitikken, og vil understreke viktigheten av at disse problemene adres-seres med konkrete og tilstrekkelige tiltak frem mot neste perspektivmelding.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt er kritiske til at perspektiv-meldingen antyder at vi ikke har råd til gode helsetje-nester fremover, og at det beste vi kan se for oss er reelt sett dårligere helsetjenester enn den utviklingen vi har sett til nå. Særlig distriktene vil oppleve dårligere helsetjenester, utdanning og oppvekstvilkår dersom man skal styre etter denne perspektivmeldingen. Disse medlemmer me-ner det er viktig å poengtere at denne utviklingen er pris-gitt antagelsen om at vi verken kan eller skal omfordele mer fremover. Heller enn å planlegge for dårligere helse-tjenester fremover, mener disse medlemmer vi må utvikle velferdsstaten til det beste for de mange. I denne perioden har vi både økt barnetrygden, innført gratis SFO og billigere tannhelse. Det betyr mest for de som har minst fra før, og det viser at det er mulig å både bevare og utvikle velferden vår. Disse medlemmer vil påpeke at inves-tering i en god oppvekst er det viktigste vi kan gjøre. Derfor er det viktig for disse medlemmer å styrke barnehage-ne med flere ansatte, gi et løft for yrkesfagene og sikre nok lærere og andre yrkesgrupper i skolen.

Selv om disse medlemmer mener at vi har et svært godt helsevesen, er det fortsatt behov for å styrke helsevesenet. Disse medlemmer mener særlig det er viktig å styrke sykehusøkonomien. Disse med-lemmer vil ta vare på, og bygge ut, det offentlige helse-vesenet vårt. Som pasient skal du være trygg på at du får den hjelpen du skal ha, når du trenger den. Det offentli-ge helsevesenet skal også være et godt sted å jobbe. Et av

de viktigste grepene vi må gjøre, er å sikre at vi både re-krutterer og beholder flere folk i sykehusene. Disse medlemmer vil begrense de private aktørene i helse-tjenestene og skattlegge private helseforsikringer for å forhindre en todeling av helsevesenet.

Disse medlemmer vil bygge sterke lokalsam-funn både i bygd og i by. Distriktpolitikk handler om moderne og bærekraftige lokalsamfunn der det skapes trygge og gode arbeidsplasser, og der folk har nærhet til skole, offentlige servicetilbud, jobber og aktiviteter. Disse medlemmer understreker at en god kommu-nøkonomi er viktig for å få til dette og styrke velferds-tilbudet lokalt fremover.

Disse medlemmer viser til at referanseforløpet anslår at antall sysselsatte bare vil øke svakt fra 2024–2060, mens det samtidig anslås at sysselsettingen i offentlig sek-tor vil øke med 200 000 personer frem mot 2060, hvorav helse- og omsorgssektoren står for drøyt 180 000. I per-spektivmeldingens figur 5.3 fremkommer det derfor at sys-selsettingen i privat sektor vil måtte reduseres med om lag 125 000 personer. Det presenteres også et alternativt reg-nestykke i figur 5.4, der høyere produktivetsvekst i offent-lig sektor delvis tas ut i form av redusert arbeidsinnsats, som vil gi et større rom for en fortsatt økt sysselsetting i pri-vat sektor utenom petroleumsrettet virksomhet.

Disse medlemmer viser til at konsekvensene av produktivetsvekst er at vi som samfunn over tid blir ri-kkere. Siden 1970 og frem til i dag har verdiskapingen per årsverk mer enn doblet seg, og anslaget i meldingen er en ny betydelig økning frem mot 2060. Disse med-lemmer er enige i at økt produktivitet i offentlig sektor vil kunne gi et viktig bidrag til å løse ressursutfordringen for velferdssektoren, men mener likevel at bildet som presenteres, er skjevt og ensidig. Fremstillingen tar ikke hensyn til produktivetsveksten og at produktivetsni-vået i privat sektor anslås å øke med 1,0 pst. årlig frem til 2060, dobbelt så høy som anslaget for offentlig sektor.

Disse medlemmer viser til at verdiskapingen per sysselsatt i privat sektor er anslått å øke med 43 pst. frem til 2060. Omregnet til antall sysselsatte i privat sek-tor med dagens produktivetsnivå tilsvarer dette ikke at antallet årsverk i privat sektor vil stå stille, men vil øke fra 2 til 2,8 millioner årsverk, altså en økning på 800 000 «nye årsverk» som kan produsere nødvendige varer og tjenester vi trenger utenom behovene innen offentlig sektor. Snarere enn å gå på bekostning av den absolutte veksten i antall private årsverk og privat forbruk, slik perspektivmeldingen fremstiller det, viser tallene etter disse medlemmers mening tydelig at det vil være et stort rom for å dekke de økende velferdsbehovene i be-folkningen gjennom å prioritere ned deler av den an-slåtte veksten i ressurser og årsverk som skal gå til pro-duksjon av private goder, og dermed frigjøre flere års-verk over til å styrke det offentlige velferdstilbudet.

6. Fordeling

6.1 Sammendrag

Alle skal få del i velstandsutviklingen

Høy samlet verdiskaping er viktig, men ikke tilstrekkelig, for høy velferd. Den samlede velferden i befolkningen avhenger også av hvordan verdiene fordeles. Velferden påvirkes dessuten av flere forhold enn de som inngår i målt inntekt og formue, slik som helse, utdanning, trygghet, sosialt nettverk og naturgoder.

Norge har klart å kombinere høy økonomisk vekst og lav ulikhet. Det viser både offisiell statistikk og bredere indikatorer for levekår og livskvalitet. Den nordiske modellen med lav lønnsulikhet og omfattende, skattefinansierte velferdsordninger gir både trygghet, fleksibilitet og omstillingsevne. Dette har bidratt til at Norge er et av landene i verden med høyest velstandsnivå og samtidig minst forskjeller i levekår, og et land som oppfattes som godt å bo i. Norge har gjennom en årrekke kommet svært godt ut i FNs levekårsundersøkelse.

Ulikheten i Norge har økt noe de siste 30 årene, men mindre enn i mange andre land. Den økte ulikheten kan delvis forklares med at kapitalinntektene har økt og lønnsandelen har falt, mens eierskapet til kapital har blitt mer konsentrert. Samtidig har fordelingen av lønnsinntekter blitt noe skjevare. Internasjonale drivkrefter som globalisering, teknologisk utvikling med såkalt vinneren tar alt-teknologier og økt markedskonsentrasjon trekker i retning av økt ulikhet.

I møte med disse globale drivkreftene stilles fordelingspolitikken overfor nye utfordringer. Dette forsterkes av at det er blitt mer krevende å omfordele gjennom skattesystemet. Kapitalen kan lett flyttes over landegrensener, og multinasjonale selskaper kan utnytte forskjeller i skatteregler mellom land. Det setter begrensninger på hvor langt en kan gå i å skattlegge kapital og selskaper. Samtidig vil den demografiske utviklingen gi knapphet på arbeidskraft, økte utgifter og lavere skatteinntekter i tiårene fremover. Også klimautfordringen er altomfattende og kan ha virkninger på fordeling.

Ansvar for å opprettholde en god fordeling av velferd og inntekt er fordelt på flere politikkområder. En koordinert lønnsdannelse bidrar til jevn fordeling av lønnsinntekter. Konkurransopolitikken skal så langt som mulig bidra til at markedskreftene virker til det beste for samfunnet og hindre at enkeltaktører gis mulighet til å utnytte markedsinntekt. Et omfordelende skattesystem, gode overføringsordninger og velferdstjenester som er tilgjengelige for alle uansett inntekt, er avgjørende for en god fordeling og at alle skal få mest mulig like muligheter til å leve gode liv.

Dette kapitlet redegjør for begrepene velferd, livskvalitet, fordeling og ulikhet, se avsnitt 6.1. Deretter beskrives utviklingen i økonomisk ulikhet i Norge, se avsnitt 6.2. I avsnitt 6.3 omtales inntekt over livsløpet, inntektsmobili-

tet og vedvarende lavinntekt. Til slutt, i avsnitt 6.4, trekkes noen av de viktigste driverne for økonomisk ulikhet frem.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt mener at et samfunn med mindre forskjeller er betydelig bedre rustet til å håndtere de problemene og omskiftningene et samfunn til stadighet stilles overfor. At alle i Norge får ta del i den samme velferden, er et gode som bidrar til den høye livskvaliteten og tilliten til hverandre.

Sett i et slikt lys er disse medlemmer bekymret for den tiltakende konsentrasjonen av formue i Norge. At inntektsskatten blir regressiv for dem som har de største inntektene fra kapital, er en utfordring som må tas på alvor. Formuesskatten er et viktig verktøy for å sikre omfordeling og rettferdig beskatning i Norge. Fundamentet for den norske velferdsstaten er vår felles tillit til at alle bidrar etter evne og deretter får etter behov.

Disse medlemmer registrerer at andelen barn som vokser opp i familier i vedvarende lavinntekt, er redusert de siste årene, og mener dette er en positiv utvikling. Disse medlemmer har flere ganger prioritert å bedre det økonomiske handlingsrommet til barnefamilier, og dette gir resultater.

Disse medlemmer mener det er en global utfordring at en stadig større del av overskuddet ser ut til å gå til å dekke kapitalen og ikke arbeidskraftens innsats. De fleste nordmenn er vanlige lønnstakere, og en nedgang i lønnsandelen vil over tid bidra til økonomisk ulikhet. I Norge er frontfagsmodellen et viktig verktøy for å sørge for at arbeidsfolk får sin rettmessige andel av verdiskapingen, og disse medlemmer viser til tidligere merknader i denne innstilling om å beskytte og forsterke det organiserte arbeidslivet i Norge.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at den sosialdemokratiske samfunnsmodellen legger grunnlaget for en rettferdig omfordeling som bidrar til lavere forskjeller mellom folk. Et progressivt skattesystem bidrar til at de med de sterkeste økonomiske musklene bærer tyngre. Skatteinntektene brukes igjen til universelle velferdsgoder, som kommer hele befolkningen til gode. Gode offentlige tjenester og et sosialt sikkerhetsnett skal være tilgjengelig uavhengig av bakgrunn eller hvor du bor i landet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre viser til at Norge har små økonomiske forskjeller sammenlignet med mange andre land. For å bevare et samfunn med små forskjeller er det avgjørende å

oppretholde høy sysselsetting og et inkluderende arbeidsliv. Disse medlemmer understreker betydningen av en sterk arbeidslinje, hvor det skal lønne seg å jobbe, og at det må tilrettelegges for flere veier inn i arbeidslivet. En effektiv offentlig sektor og et konkurransedyktig skattesystem som fremmer verdiskaping og sikrer bærekraftige velferdsordninger, er også sentralt.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til SSB-rapporten «Innvandring og inntektsulikhet i Norge (1993–2022)» side 4, hvor byrået skriver:

«Vi finner også at økningen i andelen innvandrere fra bredt definerte landgrupper isolert sett har ført til en økning i ulikhet målt ved Gini-koeffisienten for husholdningsinntekt etter skatt på omtrent 1 prosentpoeng siden 1993. Til sammenlikning økte Gini-koeffisienten for husholdningsinntekt etter skatt med 2 prosentpoeng fra 1993 til 2022.»

Disse medlemmer vil påpeke at også en streng innvandringspolitikk og god integrering er viktig for å bevare et samfunn med små forskjeller.

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Eit samfunn med små skilnader».

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne mener de økonomiske forskjellene i Norge er for store. De rikeste ti prosentene eier mer enn alle andre til sammen. Ulikheten må ned dersom vi skal bevare og styrke den norske velferdsmodellen og sørge for et rettferdig samfunn for kommende generasjoner. I årene som kommer, trenger vi en aktiv fordelingspolitikk som tar grep i begge ender av inntekts- og formuesfordelingen for å oppnå dette. De som har minst, må få mer, samtidig som de som har mest, må bidra mer. Disse medlemmer vil ha et samfunn med små forskjeller.

Disse medlemmer er også bekymret for den fallende lønnsandelen vi har sett både i Norge og andre land de siste tiårene. Disse medlemmer viser til at når en mindre andel av verdiskapingen går til arbeidstakerne (lønnsandelen), øker den økonomiske ulikheten. Det skyldes at kapitalen en langt mer konsentrert en arbeidsinntekt. Den økte ulikheten i Norge kan delvis forklares med at kapitalinntektene har økt og lønnsandelen har falt, mens eierskapet til kapital har blitt mer konsentrert. Samtidig har fordelingen av lønnsinntekter blitt noe skjevare. Disse medlemmer vil understreke viktigheten av fagbevegelsen for å sikre en rettferdig fordeling av verdiskapingen i Norge, og mener vi må gjøre mer framover for å sikre rettferdig fordeling av ressursene.

Særlig når man tar høyde for tilbakeholdte selskapsinntekter, er ulikheten urovekkende høy. Da ser man at

den rikeste 1 pst. av befolkningen mottar om lag 20 pst. av inntektene. «Man må til USA for å finne noe lignende», sa SSB-forsker Rolf Aaberge til NRK i 2021, og dessverre finnes denne ulikheten fortsatt i dag. Når vi bruker dette målet, kan vi også se at ulikheten har økt dramatisk over tid. I tillegg viser tallene at skattesystemet er svært regressivt på toppen. En sykepleier eller lærer betaler en større andel skatt enn den rikeste 1 pst. av befolkningen. Det er oppsiktsvekkende i et land som ellers har en progressiv beskatning, bare ikke for de aller rikeste.

Disse medlemmer viser også til forskning basert på lekkasjer fra skatteparadiser, som viser at de aller rikeste i Norge skjuler så mye som en femtedel av sine formuer fra skattemyndighetene, noe som tilsier at formuesulikheten i realiteten er mye større enn den framstår i offisiell statistikk. Videre viser disse medlemmer til at den rikeste 1 pst. av norske husholdninger eier en stadig høyere andel av all nettoformue, og at de årlige gjennomgangene fra tidsskriftet Kapital indikerer at de reelle formuene til Norges aller rikeste er mye større enn den offisielle statistikken viser. Disse medlemmer peker på at det bl.a. kommer av at ikke-børsnoterte aksjer ikke verdsettes til sin reelle markedsverdi i formuesstatistikken.

Disse medlemmer mener den store ulikheten også er urovekkende fordi rikdom og fattigdom i samfunnet spiller hverandre. Det som skjer øverst i fordelingen, påvirker dem som befinner seg på bunnen, som ulikhetsforskeren Anthony Atkinson har påpekt. Det betyr at man må gjøre grep øverst i inntektsfordelingen for å løfte i bunnen og generelt oppnå en jevnere fordeling. Vi kan ikke bekjempe fattigdom med å gi skatteuttak til landets rikeste mennesker, slik Erna Solbergs regjering gjorde i forrige stortingsperiode.

7. Finanspolitikken fremover

7.1 Sammendrag

Velferdsmodellen skal opprettholdes

Finanspolitikken skal bidra til at befolkningen har stabil tilgang på gode offentlige tjenester. For å opprettholde velferdsmodellen må det over tid være balanse mellom omfanget av velferdsordningene og inntektsgrunnlaget til det offentlige. Dette kapitlet sammenstiller fremskrivninger av offentlige utgifter og inntekter frem til 2060. Det gir grunnlag for å kartlegge om det er balanse i offentlige finanser over tid. Kartleggingen resulterer i et referanseforløp, som gir grunnlag for å drøfte hvordan ulike retningsvalg kan påvirke utviklingen.

Økt forventet levealder, flere eldre i forhold til sysselsatte og avtakende inntekter fra petroleumsvirksomheten utfordrer bærekraften i offentlige finanser i årene fremover.

Fremskrivninger av samlede offentlige inntekter og utgifter indikerer at det frem mot 2060 gradvis bygger seg opp et behov for å stramme inn i offentlige finanser med 6,2 pst. av BNP for Fastlands-Norge. Fremskrivingene av inndekningsbehovet tar utgangspunkt i at dagens velferdsordninger og skattesystem videreføres. I beregningene er det lagt til grunn at standarden på offentlige tjenester fortsetter å vokse noe fremover, men betydelig mindre enn de siste tiårene.

De aller nærmeste årene anslås det at veksten i inntektene er større enn veksten i utgiftene. Tilførsel av høye petroleumsinntekter øker verdien av Statens pensjonsfond utland (SPU) og muliggjør økt fondsuttak i samsvar med handlingsregelen. Rundt 2030 snur utviklingen, og utgiftene øker raskere enn inntektene. I referanseforløpet vil det de nærmeste årene isolert sett være rom for en midlertidig økning i offentlige utgifter eller reduksjon i skattenivået, som deretter må reverseres.

Finansieringen av fremtidens velferdssamfunn påvirkes av valgene som tas i dag. Økt arbeidstilbud eller mer effektiv bruk av det offentliges ressurser kan bidra til å redusere behovet for innsparinger på utgiftssiden eller økte skatter og avgifter senere. Reformen og endringer som bidrar til å løfte produktiviteten, vil trolig være nødvendig for å møte fremtidens behov og utfordringer.

Fremskrivingene av fremtidige utgifter og inntekter er usikre. Det er i beregningene verken lagt til grunn effektivitetsfremmende tiltak eller kostnadskreven velferdsreformer.

Først i dette kapittelet drøftes de økonomiske rammene for velferdsstaten. I avsnittene 7.2–7.3 omtales forutsetningene og anslagene for fremtidig vekst i utgifter og inntekter som samlet gir grunnlag for å anslå inndekningsbehovet i offentlige finanser. I avsnitt 7.4 redegjøres det for handlingsrommet i statsbudsjettet de neste to stortingsperiodene, mens inndekningsbehovet på lang sikt beskrives i avsnitt 7.5. Retningsvalg som kan tas for å redusere utfordringene, analyseres i avsnitt 7.6.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til at det langsiktige inndekningsbehovet på statsbudsjettet må løses gjennom reformer. Regjeringen Støre har ikke lagt frem forslag til slike reformer, og har ingen langsiktig plan for å løse inndekningsbehovet. Konsekvensen av regjeringen Støres passivitet vil etter hvert kunne bli slike kutt i velferden Arbeiderpartiet advarer mot, eller at skattenivået må økes betydelig.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre merker seg at

komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne hevder at «høyresiden i møte med dette foreslår som sitt eneste valglofte å kutte skattene for de aller, aller rikeste». Denne påstanden hører bedre hjemme i eventyrbøkene enn i en komitémerknad.

Disse medlemmer mener Norge trenger å gjenreise tilliten til norsk økonomi og den norske kronen. Disse medlemmer mener derfor at skattene må reduseres, både for folk og bedrifter. Formuesskatten, som tynger norsk næringsliv, bør fases ut, det generelle skattenivået bør ned, og nesten viktigst: forutsigbarheten må tilbake i finanspolitikken. Da kan Norge igjen bli et attraktivt land å investere i, både for nordmenn og utlendinger.

Ingen annen regjering enn den nåværende har hatt så mye penger til disposisjon. Likevel har ikke handlingsrommet blitt brukt på å redusere skattenivået og øke investeringene i infrastruktur og forskning – som oljepengebruken opprinnelig var tiltenkt. Disse medlemmer mener at for fremtiden må oljepengebruken i mye større grad rettes inn mot nettopp disse tre områdene. Det er sånn vi forvalter oljeformuen mest fornøytig for kommende generasjoner.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å utforme et skattesystem som i større grad enn dagens hensyntar norsk næringsliv og norsk eierskap.»

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å utforme et skattesystem som motiverer til økt arbeidsinnsats og økt yrkesdeltakelse.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti er enige i at den norske velferdsmodellen skal opprettholdes. Det er gjenkjennelig at borgerlige partier bruker økonomiske framskrivninger som begrunnelse for å kutte i velferden, men disse medlemmer mener at økende uro i verden i enda sterkere grad understreker behov for trygghet for velferd og den enkeltes økonomiske frihet. Disse medlemmer mener at forutsigbarhet for velferdsmodellen er viktig for å gi folk trygghet for morgendagen og tro på fremtiden.

Disse medlemmer anerkjenner at tiårene foran oss vil kreve omstilling og en kontinuerlig forbedret bruk av samfunnets ressurser. Det arbeidet er ikke nytt. Disse medlemmer mener utfordringene som tegnes opp i perspektivmeldingen, er komplekse, men er enige i at for å løse dette må vi få enda flere med i arbeidslivet og legge til rette for at folk kan stå i jobb lenger, kombinert med en politikk for en rettferdig grønn omstilling av økonomien. Med en stadig mer tiltakende kamp om arbeidskraft må samfunnet investere i tekno-

logi som gir gevinster og i riktig kompetanse for den enkelte arbeidstaker.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen i perspektivmeldingen skriver at den vil legge til rette for et produktivt og innovativt næringsliv i hele landet, ved å sørge for gode, bærekraftige og forutsigbare rammevilkår og effektiv ressursbruk. Dette skal understøttes av mange politikkområder, som skattesystemet, konkurransepolitikken, utdannings- og kompetansepolitikken, arbeidsmarkedspolitikken, det næringsrettede virkemiddelapparatet og innsatsen innenfor forskning og utvikling.

Disse medlemmer mener at regjeringen har gjort det stikk motsatte de siste årene. Regjeringen har økt skatter og avgifter med totalt 27 mrd. kroner fra 2021 til 2025. Det som er særlig urovekkende, er uforutsigbarheten regjeringen har skapt.

Regjeringen har gjennomført en rekke uventede skatte- og avgiftsskjerpelser. Grunnrenteskatten på havbruk kom svært brått på for en hel næring. Den fremstod som et lite gjennomtenkt hastverksarbeid som skulle skaffe mer penger i statskassen. Den ekstra arbeidsgiveravgiften regjeringen innførte i 2023, kom også overraskende, og var en svært uheldig skatt på arbeidskraft. Her innså man heldigvis feilgrepet og avskaffet denne i budsjettet for 2025.

Disse medlemmer viser til at skatt på kapital har blitt kraftig skjerpet i denne regjeringsperioden, både gjennom skjerpelser i formuesskatten og utbytte-skatten.

Samtidig har regjeringen innført en lite gjennomtenkt exit-skatt. Alt dette har ført til, er at et stort antall verdiskapere har valgt å forlate landet. Dette er ikke «gode, bærekraftige og forutsigbare rammevilkår» som regjeringen peker på i meldingen.

Utlendinger finner også Norge mindre attraktivt å investere i enn før. Utenlandske investorer har nå netto-solgt aksjer på Oslo Børs i ti kvartaler på rad.

Disse medlemmer merker seg at perspektivmeldingen i liten grad peker på skattelettelse som et mulig tiltak i møte med utfordringene Norge står overfor. Disse medlemmer mener et lavere skattenivå vil stimulere til økte aktivitet og investeringer i næringslivet og motivere til økt arbeidsinnsats i befolkningen. Det vil igjen kunne bidra til at skatteinntektene faktisk totalt sett øker, samt at man får en sterkere produktivtvekst.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti mener at regjeringens politikk har svekket Norge økonomisk, med en lite forutsigbar skattepolitikk for næringslivet og reversering av reformer.

Behovet for innstramminger på budsjettet for at vi over tid skal holde handlingsregelen, har økt til 6,2 pst. av BNP for Fastlands-Norge i 2060. Det er en oppjustering på 0,6 prosentenheter siden Perspektivmeldingen 2021, og tilsvarer rundt 7 mrd. kroner i kutt eller skatteøkninger hvert år. På kort sikt dekker veksten i oljefondet opp for økte utgifter, men etter 2030 er handlingsrommet brukt opp.

Norge har blant de høyeste offentlige utgiftene per innbygger i OECD, men regjeringen har ikke gjennomført reformer for å øke vekstevnen. Siden tiltredelsen har regjeringspartiene og Sosialistisk Venstreparti økt skattene med over 27 mrd. kroner, samtidig som oljepengebruken har økt med 135 mrd. kroner i budsjettforslaget for 2025 sammenlignet med 2022.

Så sent som i 2017 understreket Stortinget at oljepengene skal brukes på formål som styrker vekstevnen i norsk økonomi, som infrastruktur, kunnskap og vekstfremmende skattelettelse. Dette har regjeringen Støre sett bort fra. Oljepengebruken i 2025 er dobbelt så høy som før pandemien, samtidig som midlene i stor grad går til offentlig forbruk og overføringer. Offentlige utgifter tilsvarer nå over 62 pst. av fastlandsøkonomien, langt over nivået i Sverige og Danmark.

Uten langsiktige sparetiltak vil store, varslede satsinger som langtidsplanen for Forsvaret etter hvert kreve drastiske innsparinger eller ytterligere skatteøkninger. Staten må effektiviseres, og ressursene må omprioriteres for å sikre bærekraftig økonomisk vekst.

Regjeringen har svekket budsjett disiplinen. Selv om regjeringen Støre hevder budsjettene de legger frem, har hatt ansvarlig pengebruk, har budsjettene blitt langt mer ekspansive på grunn av økninger gjennom året. Fra fremleggelsen til vedtaket av 2025-budsjettet økte utgiftene med 32,2 mrd. kroner, selv uten Ukraina-bevilgningen. Økt pengebruk utenom ordinært budsjett svekker budsjett disiplinen i offentlige virksomheter og inviterer til mer tilkarring.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne viser til at samfunnets ulikheter i makt og rikdom er for store, og at klimakrisen vokser. I en tid med altfor stor ulikhet og klimakrise må skattesystemet omfordele for å redusere den økonomiske ulikheten, gi inntekter til å opprettholde og bygge ut velferdsstaten og bidra til å nå klimamålene.

Disse medlemmer peker på at hovedproblemet når det gjelder å dekke inn offentlige utgifter framover, er at skatteinntektene er for lave. Disse medlemmer synes det er hårreisende at høyresiden i møte med dette foreslår som sitt eneste valglofte å kutte skattene for de aller, aller rikeste. Det vil både øke ulikheten og gi folk dårligere helsetjenester på sikt, og disse medlemmer mener det vil sende Norge i feil retning.

Disse medlemmer er kritiske til at premisset i perspektivmeldingen er at dagens skattenivå, som er et resultat av flere tiår med store skattekkutt, skal videreføres. Dermed utelukker man etter disse medlemmers mening i praksis framtidsscenarioer der skattesystemet brukes aktivt til å omfordele ressurser fra de som har mest, til å løse til viktige oppgavene vi står overfor framover.

Disse medlemmer mener at for å skaffe økt handlingsrom i fremtiden, er det nærliggende å starte med å sørge for at skattene vi har i dag, fungerer som de skal. Disse medlemmer mener grunnrenteskatten på oppdrett er et konkret eksempel på hvordan lobbykreftene til de aller rikeste klarte å stoppe omfordeling til fellesskapet, en helt nødvendig omfordeling vi trenger i årene framover.

For ikke lenge siden kunne vi lese at grunnrenteskatten på oppdrett kun har gitt litt over 800 mill. kroner i inntekter i 2024, 3–4 mrd. kroner under regjeringens anslag. Disse medlemmer viser til at bakgrunnen for dette kan være at særlig bunnfradraget i grunnrenteskatten gjør det lukrativt for selskaper å tilpasse seg for å unngå skatt, og at det særlig er de store, integrerte selskapene som har mulighet til å flytte overskudd fra en del av konsernet til en annen. Dette er en kjent problemstilling, og disse medlemmer er kritiske til at man likevel valgte å innføre dette skattehullet med viten og vilje.

Disse medlemmer synes det er ganske oppsiktsvekkende at vi har en grunnrenteskatt på oppdrett i dag som er så uthulet at den kun gir 800 mill. kroner i inntekter, all den tid det anslås at den totale grunnrenten eller «superprofitten» i oppdrettsnæringen ligger på 20 mrd. kroner i året.

Disse medlemmer mener den norske modellen, hvor fellesskapet får en andel av overskuddet fra naturressurser, har vært vellykket. Disse medlemmer mener derfor det er tragisk at vi ikke har tatt med oss denne lærdommen til grunnrenteskatten på oppdrett.

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet viser til Senterpartiet sin hovudmerknad i kapittel 1 og særleg til avsnittet «Heile Noreg».

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at kombinasjonen av usikkerhet rundt rammebetingelser, skatteskjerpelser, kapitalflukt og manglende investeringslyst fra utlandet gjør at etterspørselen etter kroner svekker seg, og det bidrar til en svak kronekurs.

Da regjeringen Støre tiltrådte i 2021, ble euroen handlet for rundt 9,80 kroner, i skrivende stund handles den for rundt 11,70 kroner. Dollaren har steget fra 8,40 kroner til 11,20 kroner. Euroen og dollaren har blitt henholdsvis 19 og 33 pst. dyrere siden oktober 2021.

Svenske kroner har også styrket seg, med 5 pst. – det tross for seks rentekutt i Sverige og en styringsrente på 2,25 pst., halvparten av Norges på 4,5 pst.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil påpeke at beregningene i perspektivmeldingen ikke viser at norske husholdninger står overfor et regelrett valg mellom redusert levestandard i 2060 eller redusert velferd sammenlignet med i dag. Sett fra dagens ståsted vil realinntekten etter skatt til en gjennomsnittlig norsk familie i 2060 – med meldingens egne forutsetninger – være over 40 pst. høyere enn dagens nivå i referanseforløpet. Det relevante spørsmålet er etter disse medlemmers mening om denne forventede velstandsveksten kan fordeles på en rettferdig måte, slik at det gir tilstrekkelig handlingsrom til at en vanlig familie vil sitte igjen med mer enn i dag, selv med en forsterket og mer omfordelende skattefinansiering for å dekke de økende velferdsbehovene.

Disse medlemmer viser til Dokument nr. 15:2558 (2023–2024), der beregninger fra Finansdepartementet viser konsekvensene for realinntekt etter skatt dersom man dekker inn det anslåtte inndekningsbehovet med økte skatter. Departementet skriver:

«Ved inndekning gjennom økte direkte skatter for husholdningene gir beregningene en gjennomsnittlig årlig vekst i disponibel realinntekt for husholdningene, målt per innbygger, på i overkant av 0,6 pst. frem mot 2060. Dersom inndekningen i offentlige finanser ikke tas gjennom økte skatter for husholdningene, er det rom for en årlig vekst i disponibel realinntekt for husholdningene på nær 1,0 pst.»

Over perioden 2024–2060 vil dette tilsvare et valg mellom 43 pst. høyere realinntekt og privat forbruk i 2060, men med en underfinansiert offentlig sektor, eller en situasjon der om lag halvparten av den private forbruksveksten heller omprioriteres til å sikre finansieringen av det offentlige velferdstilbudet. Disse medlemmer viser til at det private forbruket i dag er svært skjevfordelt, og at det derfor også er stort rom for at en større del av den private forbruksveksten som beregningene viser at det er rom for, kan komme vanlige familier til gode, så lenge den begrenses for de på toppen.

Disse medlemmer viser videre til tall Rødt har mottatt fra Finansdepartementet som svar på spørsmål 4, som viser at perspektivmeldingens referanseforløp legger opp til at privat konsum skal øke med om lag 920 mrd. kroner fra 2024–2060, mens offentlig konsum er antatt å øke med om lag 680 mrd. kroner. Tallene tilsier at privat forbruk er antatt å legge beslag på snaut 60 pst. av den forventede samlede konsumveksten, mens offentlig konsum vil stå for de resterende 40 pst. Disse medlemmer merker seg at det anslåtte inndekningsbehovet i 2060 er i samme størrelsesorden som differansen mellom privat og offentlig konsumvekst i perioden.

Disse medlemmer mener det er en svakhet med perspektivmeldingen at den ikke drøfter mulige fremtidige utfall der de økende velferdsbehovene skattefinansieres. Disse medlemmer viser til at SSB-rapport 2023/47, utarbeidet som del av Frontfagsmodellutvalgets arbeid, peker på at det vil være vanskeligere å realisere en styrking av velferden politisk dersom effekten av skattefinansiering «var sterk nok til å redusere privat forbruk og disponibel realinntekt for gjennomsnittsinnyggeren i forhold til dagens nivå». Rapporten beregner derimot at tallene ikke indikerer det, og at skattefinansiering:

«[G]ir rom for at privat forbruk per innbygger i 2050 kan ligge rundt 35 pst. over 2025-nivået og 40 pst. over dagens nivå, et nivå som er blant verdens høyeste noensinne.»

For disse medlemmer er det dermed tydelig at beregningene i perspektivmeldingen viser et vesentlig politisk mulighetsrom for å prioritere styrket skattefinansiert velferd i bytte mot en mindre økning i privat forbruk fra dagens nivå.

Disse medlemmer viser til at den historiske tendensen er at produktivitetsvekst og økt velstand har blitt tatt delvis ut i form av redusert arbeidstid. Om den økte velstanden som meldingen beregner i årene framover, ikke skal resultere i redusert arbeidstid, vil det dermed innebære et brudd på denne trenden.

Disse medlemmer viser til at skattenivået de siste tiårene har blitt kuttet med flere titalls mrd. kroner, og at skattenivået i 2025 ifølge svar på Rødts spørsmål 227 til statsbudsjettet 2025 fortsatt er 17 mrd. kroner lavere enn i 2021.

Perspektivmeldingens referanseforløp beskriver konsekvensene dersom Norge fortsetter å føre høyresidepolitikk også i tiårene som kommer, framfor å bruke skattesystemet til å utjevne forskjeller og til å omfordele de nødvendige ressursene fra privat til offentlig konsum i takt med økte behov innen eldreomsorg og helse. Disse medlemmer mener det er viktig å tette skattehull og gjøre skattesystemet mer rettferdig, slik at blant annet kapitaleiere med store formuer og selskaper med store overskudd bidrar mer enn de gjør i dag.

Disse medlemmer minner om at manglende skattefinansiering av det offentlige velferdstilbudet ikke gjør at velferdsbehovene i befolkningen blir mindre eller forsvinner, men bidrar til økt skjevfordeling og at tilgangen til gode helse- og omsorgstjenester i større grad blir avhengig av tykkelsen på lommeboken til den enkelte. Disse medlemmer viser til at dette poenget også understrekes av tre SSB-forskere i Samfunnsøkonomen 5/2024:

«De som frykter for at Norge ikke har nok hender til å realisere helse- og omsorgsveksten, bør tenke grundigere gjennom at sterk helse- og omsorgsvekst kommer uansett om den betales av den enkelte eller med skatt. Derimot er det grunn til å frykte at økt privatisering gir

uønskede endringer i reell inntektsfordeling, sammensetningen av helse- og omsorgstjenestene og fordelingen av disse på brukerne.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til Sosialistisk Venstreparti sitt alternative statsbudsjett, der det foreslås flere grep for å sikre skattefinansiering, som å øke skattene for de aller rikeste, gjennom økt formuesskatt, øke skatten på bankenes overskudd og å tette skattehull, for eksempel i grunnrenteskatten og utbytteskatten.

De siste årene har dette medlem fått betydelige gjennomslag for å tette store skattehull, herunder den endrede utflyttingsskatten. Dette medlem mener det framover er viktig å fortsette å ta grep for å gjøre skattesystemet mer rettferdig, slik at en skattlegges etter evne og ikke etter vilje.

8. Forslag fra mindretall

Forslag fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen gjøre en fullstendig gjennomgang av statlig direktorats- og etatsstruktur og foreslå endringer for å forenkle, effektivisere og kutte i byråkratiet. Gjennomgangen og forslag til tiltak legges frem for Stortinget i forbindelse med statsbudsjett for 2026.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å utforme et skattesystem som i større grad enn dagens hensyntar norsk næringsliv og norsk eierskap.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å utforme et skattesystem som motiverer til økt arbeidsinnsats og økt yrkesdeltakelse.

Forslag fra Høyre og Fremskrittspartiet:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen hensynta kost-nytteprinsippet i klima- og miljøpolitikken.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen snarest lyse ut 26. konsekvensrunde.

Forslag fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen legge frem en overordnet omstillingsplan for Norge, med årlig rapportering i nasjonalbudsjettene.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen legge frem en sak om det finanspolitiske rammeverket i neste stortingsperiode for å styrke bærekraften i Norges statsfinanser.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en reform for bedre inkludering på arbeidsmarkedet og økt sysselsetting.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen legge til rette for at Rådgivende utvalg for finanspolitiske analyser kan uttale seg om regjeringens budsjettforslag, slik at uttalelsen legges ved budsjettforslaget og behandles av finanskomiteen.

Forslag fra Fremskrittspartiet:*Forslag 10*

Stortinget ber regjeringen etablere et innvandringsregnskap etter inspirasjon av den danske modellen.

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med de årlige statsbudsjettene lage en oversikt som synliggjør den samlede integreringsgjelden som staten har pådratt seg knyttet til innvandring de siste tiårene, samt beregninger av hvor mye integreringsgjelden vil øke ved estimert mottak av kvoteflyktninger, asylsøkere og familiegjennforeninger i årene fremover.

Forslag 12

Stortinget ber regjeringen starte prosessen med å lyse ut første konsesjonsrunde for mineralutvinning på havbunnen.

9. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding I fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti.

Komiteens tilråding II fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen i neste stortingsperiode legge frem en sak om helhetlig skattereform for å sørge for et konkurransedyktig skattenivå for norsk næringsliv.

II

Meld. St. 31 (2023–2024) – Perspektivmeldingen 2024 – vedlegges protokollen.

Oslo, i finanskomiteen, den 25. mars 2025

Tuva Moflag

leder og ordfører